

İşgücü Piyasasında Yaşanan Dönüşümler: Standart Dışı İstihdam ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisi

Mustafa AYKAÇ (<https://orcid.org/0000-0002-3700-9215>), Marmara University, Türkiye;
maykac78@gmail.com

Sefa KAYA (<https://orcid.org/0000-0001-6556-223X>), Tarsus University, Türkiye; sefa01kaya@gmail.com

Labour Market Dynamics: Examining the Link between Non-Standard Employment and In-Work Poverty

Abstract

With the collapse of the Fordist production system in the 1970s and the subsequent Neoliberal economic policies implemented, the liberalisation of markets was encouraged, and the intervention power and role of the state on the markets were ideologically transformed. The rise of neoliberal policies, in the form of flexibilisation and deregulation, transformed the conditions of the labour markets and resulted in the expansion of non-standard employment (NSE). The literature explains this situation by the spread of NSE and informal employment, labour market segmentation, insiders-outsiders, and dual labour market approaches. It is associated with the concept of the working poor. This study uses an eclectic approach to analyse the connection between NSE and in-work poverty at macro and micro levels. This paper adopts a comparative approach and uses the content analysis method to depict the reality of the relationship between NSE and working poverty. This article argues that concern over in-work poverty, the polarisation of labour markets, and the expansion of low-quality jobs has recently increased, and those employed in non-standard jobs are more likely to be exposed to the risk of poverty. It is recommended that the inadequacy of decent work related to NSE be identified and the necessary arrangements made. Further research and policy changes are needed to thoroughly understand and address these issues.

Keywords : Labour Market, Flexibilization, Neoliberalism, In-Work Poverty, Non-Standard Employment.

JEL Classification Codes : I32, I38, J01.

Öz

1970'lerde Fordist üretim sisteminin çöküşü ve akabinde uygulamaya konulan Neoliberal ekonomi politikalarıyla, hem piyasaların serbestleştirilmesi teşvik edilmiş ve hem de devletin piyasalar üzerindeki müdahale gücü ve rolü ideolojik olarak dönüştürülmüştür. Neoliberal politikaların yükselişi ise esnekleştirme ve kuralsızlaştırma şeklinde işgücü piyasasındaki şartları dönüştürmüş ve Standart Dışı İstihdam (SDİ) yaygın bir istihdam biçimi olarak ön plana çıkmıştır. Bu durum literatürde SDİ ve kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması, işgücü piyasası bölümlenmesi, içeridekiler-dışardakiler ve ikili işgücü piyasası yaklaşımları ile açıklanmakta ve çalışan yoksul kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Bu çalışmanın amacı, SDİ ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiyi makro ve mikro düzeyde eklettik yaklaşımla analiz etmektir. Bu makalede, SDİ ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkinin gerçekliğini tasvir etmek için karşılaştırmalı bir yaklaşım benimsenmiş ve içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu makalede çalışan yoksulluğunun, işgücü piyasalarının kutuplaşması ve düşük kaliteli işlerin yaygınlaşması ile ilgili endişeleri artırdığı ve SDİ edilenlerin görece daha yüksek yoksulluk riskine maruz kaldığını ileri sürmektedir. SDİ ile ilgili insan onuruna yaraşır işlerin yetersizliğinin tespit edilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler : İşgücü Piyasası, Esnekleşme, Neoliberalizm, Çalışan Yoksulluğu, Standart Dışı İstihdam.

1. Giriş

Ücretli çalışma, genellikle yoksulluğun panzehri olarak değerlendirilmektedir. Kazançlı bir istihdamın olması, birey veya hane için temelde yoksulluğu önlemeye yönelik en etkili araç olarak kabul edilmektedir (Halleröd et al., 2015: 474). Bu kabul, Avrupa Birliği (AB) yaklaşım ve stratejilerine de yansımakta, yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede istihdam artışının önemli olduğu inancı, uzun zamandır AB gündeminde büyük bir yer kaplamaktadır (Bodea & Herman, 2014: 711-2). Bu nedenle, yoksulluk ve eşitsizlikle mücadeleye yönelik politika stratejileri, genellikle sosyal transferlere yapılan harcamaları artırmaya gerek kalmaksızın yoksulluğu azaltmayı hedeflediği için istihdamı artırmaya odaklanmaktadır (Cantillon, 2011: 432; Brülle et al., 2019: 115). Ancak Marx vd. (2012: 473), istihdamdaki artışın, her zaman yoksulluğu azaltacak şekilde etkilemediğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla birçok ülkede istihdamdaki artışa, düşük kaliteli işlerdeki görece genişleme nedeniyle yoksulluk oranlarındaki artışın eşlik ettiği veya yoksulluk oranlarında önemli bir azalmanın olmadığı ifade edilebilir. Bu ise istihdamın artmasının tek başına yeterli olmadığını ve istihdamın niteliğinin de önemli olduğunu gündeme getirmektedir (Fraser et al., 2011: 2-4, 6; Bodea & Herman, 2014: 712). Bu çalışma; SDİ ile çalışan yoksulluğu arasında nasıl bir ilişki olabileceğine odaklanarak ve istihdamın niteliğine dikkat çekmeyi hedefleyerek, istihdamın niteliğinin çalışanların refahları üzerinde potansiyel bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır. SDİ, standart istihdam ilişkisinden farklılaşması açısından tanımlanmakta ve geçici istihdam, kısmi süreli çalışma, geçici taşeron işçiliği ve özel istihdam bürosu tarafından gerçekleştirilen diğer çalışma türleri (çok taraflılığın kapsayan), gizli istihdam ve bağımlı kendi hesabına çalışmayı kapsamaktadır.

Çalışan yoksulluğu sorununun var olması, ekonominin ve işgücü piyasasının temel yapısal özelliklerinin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Çalışan yoksulluğu, işgücü piyasalarının kutuplaşması ve düşük kaliteli işlerin yaygınlaşması ile ilgili endişeleri artırmaktadır (Brülle et al., 2019: 115-6). Bu artışın kaynağı olarak ise SDİ'nin, tam zamanlı, istikrarlı ve kazancın bir aileyi geçindirmek için yeterli olduğu Fordist Üretim sistemine dayanan standart istihdamın yerini alması gösterilmektedir (Horemans, 2018: 146). Standart istihdamdan ayrılmalar çeşitli şekillerde olmakla birlikte, bu çalışmada, işgücü piyasasının esnekleşmesinin bir çıktısı olarak arden kısmi süreli çalışma ve geçici çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişkiye odaklanılacaktır.

Bu çalışma kapsamında dünyada ekonomik alanda yaşanan dönüşüm eğilimlerini yansıtabilmek amacıyla, işgücü piyasasında yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlerin işgücü üzerindeki etkisi, istihdamın standart dışı hale gelmesi ile çalışanların yoksullaşması ilişkisi temelinde incelenecektir. İşgücü piyasasında yaşanan gelişmeler ışığında, istihdamın niteliğinin işçilerin gelirleri ve yaşam standartları üzerindeki etkisi ile çalışanların yoksullaşma riskine katkı sağlayıp sağlamadığına odaklanılacaktır. Bu kapsamda işgücü

piyasasında yaşanan dönüşümlerden; i. işsizlik oranlarındaki artış, ii. işgücü piyasasında esneklik, iii. kayıt dışı istihdamın artması, iv. SDİ'nin yaygınlaşması -özelde kısmi süreli çalışma ve geçici çalışma- artması gibi gelişmeler ele alınarak çalışan yoksulluğu açıklanacaktır. Betimsel analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada, çalışan yoksulluğu konusunda makro (odağa sanayileşme, küreselleşme, sanayiden arınma, finansallaşma, teknolojik gelişme vb. alan) ve mikro (odağa hanehalkı ve bireysel özellikler, çalışma yoğunluğu, ihtiyaçlar vb. alan) yaklaşımı birlikte ele alan eklettik yaklaşım çerçevesinde; işgücü piyasasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak yaygınlaşan SDİ ile çalışanların yoksullaşması arasındaki ilişkiye ve çalışanların yoksullaşması sürecinde istihdamın niteliğinin önemine dikkat çekebilmek amaçlanmıştır.

2. Tarihsel Arka Plan: Artan Standart Dışı İşler ve Çalışan Yoksulluğu

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden "Altın Yıllar" olarak adlandırılan dönemde, istihdamın Avrupa'da bireyleri yoksulluktan yeterince koruduğu açıkça varsayılmıştır (Fraser et al., 2011: 2). Bu dönemin büyük bölümünde, refah devletleri karşılaşılan sorunlara genel olarak Keynesyen ekonomi politikaları ile çare bulmaya çalışmışlar ve devletin ekonomiye etkin müdahalesine güven esas olmuştur. Keynesyen paradigmanın amacı, ekonomiyi tam istihdam seviyesine çıkarmaktır ve bunu sürdürmek için devletin müdahalesine güvenmek esas kabul edilmiştir (Evans & McBride, 2017: 3; Talyor-Gooby et al., 2015: 84). Bu çerçevede ekonomik ve sosyal kalkınma, birbirini tamamlayan bir ilişki içinde bir araya getirilmiş, makro ekonomi politikaları, sosyal politikalar ve işgücü piyasası düzenlemeleri gibi ulusal kurumlar ve düzenlemelerle desteklenmiştir (Whittaker et al., 2020: 54, 139)¹. Ancak küreselleşme, finansallaşma ve post-endüstriyel toplumlara geçişle bağlantılı ekonomik, sosyal ve politik değişimler refah devletleri üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu değişiklikler, tam istihdam ve güçlü sosyal güvencelere odaklanan önceki refah düzenlemesini ve yeniden dağıtımçı çözümü sürdüren siyasi ve kurumsal faktörleri zayıflatmış, devletin doğrudan müdahalesine dayanan ekonomi yönetimine yönelik saldırılar, serbest piyasa ideolojisinin yeniden güçlenmesini ve el üstünde tutulmasını beraberinde getirmiştir (Standing, 2009: 85)². 1980'lerden günümüze kadar olan süreçte, küreselleşmenin hızlanması, üretim teknolojilerinde ve süreçlerinde yaşanan yeni gelişmeler gibi gerçekleşen birçok gelişme ile işgücü piyasalarının da uluslararası ticaretin serbestleşmesine paralel dönüştüğü görülmektedir (Güllü, 2021: 1). Bu gelişmelerin ışığında

¹ Savaş sonrası dönem, güç mücadelelerinin ve örgütlü emek ile yönetim arasındaki güç asimetrisinin geçici bir sonucu olarak nitelendirilen Fordist sınıf uzlaşısından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu büyüme stratejisi, esas olarak endüstriyel kitlesel üretim ve dayanıklı malların kitlesel tüketimine dayanan bir "birikim rejimi" ile ulusal devletin rekabetçi çıkarları çalışanların kolektif haklarıyla tamamlamada kilit rol oynadığı bir "düzenleme tarzının" geçici olarak uyumlaştırılmasına ve sonuç olarak uzun süreli bir ekonomik büyüme ve tam istihdam dönemine yol açmıştır (Koch & Fritz, 2013: 2).

² Fordist yönetim-işgücü değişimi, istihdam standardı ve buna karşılık gelen sosyoekonomik entegrasyon modeli 1970'lerin ortalarında krize eğilimli hale gelmiştir. Böylelikle sosyoekonomik düzenleme kurumlarının birçoğu tartışmaya açılmış, değiştirilmiş ve/veya zayıflatılmıştır. Özelleştirme ve küreselleşme eğilimleri ile mali piyasaların kuralsızlaştırılması, örgütlü emeğin sermaye karşısındaki yapısal konumunu zayıflatmıştır (Koch & Fritz, 2013: 3).

işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi ve kural dışılaştırılması ise, neoliberal politikalara yönelik olumlu atmosferin ve yükselişin doğal sonucu olmuştur. Sermaye ile emek arasındaki ilişkiye aracılık eden toplumsal kurumlar, işgücü piyasasının kural dışılaştırılması ve imalat sektörü yerine hizmet sektörü tarafından karakterize edilen sanayi ötesi toplum veya post endüstri toplumuna geçişe paralel olarak çalışma hayatında büyük bir değişimin şartlarını hazırlamıştır³. Söz konusu değişikliklerin ayrıca artan yoksulluk eğilimleri ve eşitsizlik üzerinde etkileri olmuştur⁴ (Taylor-Gooby et al., 2015: 84-93; Whittaker et al., 2020: 139).

Keynesyen talep yönlü politikaların ikinci dünya savaşından sonra uygulanmasıyla ekonomik ve sosyal hayatta sağlanan olumlu gelişmeler “altın çağı” yaratmış ve bunun yerini Hayek ve Friedman gibi düşünürlerin öncülük ettiği neoliberal çağ almış, yaşanan dönem ise neoliberal dönem olarak nitelendirilmiştir (Bakır, 2018: 1760)⁵. Klasik liberal kapitalizme tam anlamıyla bir geri dönüş olmasa da neoliberalizm serbest piyasalara, rekabete, verimliliğe ve kâr odaklı özel sektör kuruluşlarının kamu varlıklarını daha başarılı bir şekilde yönetebileceği inancına ideolojik bir bağlılıkla desteklenmiştir (Harvey, 2005; Lloyd, 2018; 37). Bu dönüşün getirisi olarak devletin ekonomi üzerindeki rolünde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Neoliberalizm; rekabet, laissez-faire, verimlilik, üretkenlik, kârlılık ve bireysel özerklik/seçim ilkelerine dayanmaktadır (Larner, 2000: 5) ve çoğunlukla “daha fazla piyasa” ilkesine dayanarak serbestleşme, deregülasyon ve özelleştirme gibi politikalar şeklinde kendini göstermiştir (Vogel, 2018: 119-20). Neoliberal ekonomi politikalarının özü; devletin ekonomiye müdahalesinin ortadan kaldırılması, ekonomik kararların serbest piyasanın işleyişine bırakılması ve tam istihdamı ve sosyal refahı sürdürme

³ ABD ve Avrupa’da savaş sonrası döneminde sendikalara kayıtlı işgücü oranı sürekli olarak azalmış, çoğu işyerinde sendika yoğunluğu düşmüş, sendikasız çalışan bulunan -ya da sendikalı olanları tanımayı reddeden- şirket sayısı artmıştır. Yapısal değişim ve sendikaların ücret pazarlığı haklarını kısıtlayarak onları üye olmak için daha az cazip hale getiren mevzuat bu düşüşe katkıda bulunmuştur. Ayrıca 1970’lerde tam istihdamdan uzaklaşılması, sendikalaşabilecek işçi havuzunu sınırlamıştır (Shipman et al., 2018: 240).

⁴ Piketty, birçok dönemde -ekonomik büyüme ve küreselleşme dönemleri de dahil olmak üzere- ekonomik büyümeden elde edilen kazanımların büyük ölçüde zenginler tarafından ele geçirildiğini tespit etmiştir. Ekonomi büyüdüğünde ancak bu sadece zenginlere fayda sağladığında, eşitsizliğin kötüleşmesine yol açmakta, başka bir deyişle, zenginler daha zengin olurken yoksullar yoksul kalmaktadır (Ritzer & Dean, 2019: 418).

⁵ Chicago okulunun teorileri ekonomide yaygın bir şekilde kabul edilmeye başlamıştır. “Piyasa devletten iyidir” ideolojik sloganı batı ekonomisinde egemen kavram haline gelmiştir. Neoliberal yaklaşıma göre, sosyal politika ve refah devleti, ekonomik ilerlemenin önünde engel oluşturmaktadır (Eiřel et al., 2014: 2-3). **Friedman ve Hayek** gibi piyasa yanlı-radikal düşünürlere göre, özgürlük ancak devletin sadece serbest piyasa düzenini ve istikrarlı fiyatları garanti altına alması ve ekonomik dinamiklerin kurtuluşu ile sınırlanmasıyla güvence altına alınabilir. Bu anlamda ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yoksullara destek verilmemelidir. Friedman’a göre refah sistemleri, bir sahtekarlık olan en kötü devlet müdahalesi türüdür (Eiřel et al., 2014: 45). Neoliberallerin çoğu olmak üzere, ekonomik küreselleşme ilerledikçe eşitsizliğin kaçınılmaz olarak azalacağını savunmaktadırlar. Ürün ve para akışının giderek serbestleştiği küresel bir serbest piyasanın, en azından “uzun vadede” herkesi zenginleştireceği düşünülmektedir. Bu görüş, serbest ve açık bir küresel pazarın küresel ekonomide büyük bir büyümeye yol açacağı ve tüm insanların bu büyümeden faydalanacağı genel önermesine dayanmaktadır. Ticaret ve yatırımın önündeki engellerin en aza indirilmesi veya ortadan kaldırılmasıyla, giderek daha fazla insan küresel ekonomiye katılabilir ve bundan kazanç sağlayabilir. Söz konusu büyümeye ve artan kazanç eşitsizliği büyük ölçüde azaltacaktır (Ritzer & Dean, 2019: 418).

konusunda devletin üstlendiği sorumluluğun ve bunun ekonomik yükünün artık taşınamaz hale geldiğinden hareketle refah devletinin geri çekilmesi ve kısıtlanmasıdır. Tam istihdam devletin üstlendiği bir görev olmaktan çıkarılmıştır. Bunun yerine, işsizliğin doğal seviyesine ya da "enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranı" (NAIRU), diğer bir ifadeyle istikrarlı enflasyon oranlarıyla tutarlı işsizlik seviyesine yönelmesine izin verilmelidir (Evans & Mcbride, 2017: 4). Devletin rolü ise, "hem yerli hem de yabancı sermaye açısından kârlı sermaye birikimi koşullarını" kolaylaştırmakla ilgilidir (Harvey, 2005: 7; Evans & Mcbride, 2017: 5)⁶. Dolayısıyla, 1980'ler ve 1990'larda piyasaların 'serbestleşmesi' devletin geri çekilmesiyle değil, piyasa hakimiyetinin yeniden inşasını gerektiren neoliberalizme uyumlu devlet eylemiyle gerçekleşmiştir (Vogel, 2018: 50-1; Whittaker et al., 2020: 56).

Zenginden yoksula doğru gelirin yeniden dağıtımını yaparak ya da aşırı zenginlik veya yoksulluğa doğru hareket özgürlüğünü azaltarak eşitsizliği azaltan siyasi müdahaleler, 1970'lerin sonlarından bu yana çoğu ülkede istikrarlı bir şekilde geri çekilmiştir (Shipman et al., 2018: 238). Firmalar, azalan kârlar karşısında hissedarlarının çıkarlarına öncelik vermeleri nedeniyle, organizasyonlarını yeniden yapılandırmışlar, istihdamı azaltmaya ve genel olarak istihdam edilenleri de esnek çalışma şartlarında istihdam etmeye yönelmişlerdir⁷ (Whittaker et al., 2020: 59-60). SDİ'nin genişlemesi üç ana neden ile açıklanabilir (Koch & Fritz, 2013: 3): (i) artan küresel rekabet ve teknolojik süreçler arasındaki etkileşim⁸, (ii) ekonomide neoklasik bakış açısının ve politika yapımında neoliberal yaklaşımın artan hegemonyası⁹ ve (iii) Batı toplumlarındaki demografik

⁶ Bu değişim, temelde devletin yeniden yapılandırılmasıyla ilgilidir. Bir bütün olarak ele alındığında, odak noktası devletin kendi içindeki neoliberalleşme süreçleridir; bu süreçler ilk olarak yeniden dağıtımçı politikaları ve savaş sonrası Keynesyen refah devletini dönüştürürken, ikinci olarak sermaye birikimi, rekabetçilik ve zorlama ile ilgili kapasitelerini ve rollerini güçlendirmektedir (Evans & Mcbride, 2017: 10-1). İçerdiği özgürlükler özel mülkiyet sahiplerinin, işletmelerin, çokuluslu şirketlerin ve finansal sermayenin çıkarlarını yansıtmaktadır (Harvey, 2005: 7).

⁷ Keynesyen dönemde güvenceli istihdamın kurumsallaşmasına tanıklık edilmiştir (Marx, 2015: 1). Ancak neoliberal dönem, her şeyden önce üretimde esnekliği sağlamak, emek maliyetini düşürerek ülkeler arası rekabet şansını artırabilmek adına esnekleşmeyi artırmakta ve çalışma hayatının geleneksel kurallarını göz ardı ederek kural dışılaşmayı giderek yaygınlaştırmıştır (Mahiroğulları, 2012: 11).

⁸ İlk eğilime ilgili olarak Kalleberg (2000: 342), iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemelerin, kuruluşların üretimlerini uzmanlaştırmalarını, projeler için geçici işçileri hızlı bir şekilde bir araya getirmelerini ve dış tedarikçilere daha fazla güvenmelerini kolaylaştırdığını belirtmektedir. Lojistik ve taşımacılık teknolojileri de küresel ticaretin ve mal ve hizmet alışverişinin kapasitesini ve etkinliğini geliştirmiş ve iyileştirmiştir. Dolayısıyla teknolojik değişimler, ulusötesi düzeylerde artan rekabetin ön koşulu olmuş ve aynı zamanda hem çeşitlenen talepleri karşılamak hem de işgününün daha esnek şekillerde yeniden organize edilmeleri için şirketler üzerindeki rekabet baskısının bir sonucu olmuştur. Sonuç olarak, istihdam özellikleri daha çeşitli hale gelmiş ve istihdamın sosyal güvenlik ve ücret standartlarını düşürerek maliyetleri azaltmak giderek daha kazançlı bir seçenek haline gelmiştir.

⁹ İkincisi, literatür şirketlerin iç yapılarının yeniden düzenlenmesinin yanı sıra yatırımdaki yeniden yerleşme ve ulusötesileşme eğilimlerini de SDİ'nin genişlemesiyle ilişkilendirmektedir. Tüm bu gelişmeler; sosyoekonomik düzenleme ve politika oluşturmaya yönelik neoliberal yaklaşımlar tarafından aktif bir şekilde desteklenmiştir ve bu yaklaşımlar şu şekildedir: (i) Sermayenin, özellikle de finans sermayesinin kural dışılaştırılması ve serbestleştirilmesi, sermayenin küresel çapta mobil hale gelmesine yol açarken, işgücü standart istihdam gibi kolektif hakları savunma konusunda daha az elverişli olduğu bilinen ulusal ve bölgesel konulara çok daha büyük ölçüde sabitlenmiştir. (ii) Emlak vergisi, kurumlar vergisi ve gelir vergisi gibi

değişiklikler. İnsana yaraşır bir iş ve günün şartlarına uygun makul ücret getiren istihdam imkanlarının eksikliği, yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın en önemli dayanağını oluşturmaktadır (Aykaç, 2021a: 8).

1970’lerden itibaren finans sektörünün reel ekonomiyle ilişkisinin kesilmesi ve sanayi üretimine yönelik finansal desteklerin zayıflamasıyla birlikte küresel serbest finansal akımların önem kazanması, yüksek sermaye kazancına odaklanan para akımlarının bağımsız bir alan haline gelmesiyle (Whittaker et al., 2020: 59)¹⁰ “Kumarhane Kapitalizmi” ortaya çıkmıştır (Daldal, 2010: 106; Jha & Mishra, 2022: 350)¹¹. Finansal piyasalar, kamu borcunun azaltılması ve vergilerin düşürülmesi için baskı uygulayarak sosyal harcamalarda kesintilere, özelleştirmelere ve aynı zamanda kredi genişlemesi yoluyla özel borçlarda büyük bir artışa yol açmışlardır. Zenginler paralarını finansal piyasalara taşıyarak büyük kârlar elde ederken, daha az varlıklı veya yoksul kesimler borç batağında (Whittaker et al., 2020: 56) sömürülmüştür. Tüm bu gelişmeler, tam istihdam ve yeniden dağıtım öncelayen politika tercihlerine ters düşmüştür ve düşmeye de devam etmektedir. Son yıllarda tanık olunan piyasa gelir eşitsizliklerinin yaygınlaşması ve yeni risklerin ortaya çıkması itirazları da birlikte getirmiştir. Artan eşitsizlik, bir refah devletinden bir “iş devleti”ne ve Keynesyen bir kamu müdahalesi stratejisinden piyasa dogmatizmine geçişin bir sonucudur (Eißel et al., 2014: 43).

Sanayiden uzaklaşma (arınma)¹², dış kaynak kullanımı ve hizmet sektörünün büyümesiyle¹³ birlikte ‘standart dışı’ veya ‘atipik’ işler artmıştır. İşgücü piyasasının

doğrudan vergilerin azaltılması, işverenlerin kârlarını ve servetlerini hissedarlara yeniden dağıtımalarında bir rahatlama işlevi görmüştür. Hükümetler, ortaya çıkan açıkları ise dolaylı tüketim vergilerini artırarak telafi etmeyi amaçlamakta, bu ise fiilen reel ücretlerde daha fazla düşüş anlamına gelmektedir. Diğer her şey eşit olduğunda, standart dışı çalışanlar standart çalışanlardan daha düşük gelire sahiptir ve dolayısıyla daha zayıf tüketiciler olma eğilimindedir. Aslında, standart dışı işlerden elde edilen kazançlar her zaman bir almayı geçindirmeye ve yoksulluk sınırının üzerinde bir yaşam tarzına izin vermeye yetmemektedir. (iii) Eskiden kamusal olan malların özelleştirilmesi, özellikle de yerel yönetimlere ve devlete ait şirketlerinin satışı, Fordist uzlaşmayı da aşındırmaktadır; çünkü yeni sahipler esas olarak kısa vadede kâr elde etmekle ilgilenmekte ve sonuç olarak ‘yalın yönetim’ gibi önlemler uygulayarak şirketlerini yeniden yapılandırmakta ve küçültmektedirler (Koch & Fritz, 2013: 3-6).

¹⁰ Bu durum, emeğin örgütsel gücünün azalması ve yönetimin gücünün artması, özel sektörün artan rolünü içeren devlet düzenlemelerinin yeniden düzenlenmesi ve yeniden ölçeklendirilmesi, artan işgücü piyasası esnekliği ve özellikle mali piyasaların kuralsızlaştırılması ve özellikle doğrudan yabancı yatırım olarak mali sermayenin yatırımı için daha fazla dünya bölgesinin açılması ile ilişkilidir (Standart istihdam ilişkilerinden SDİ ilişkilerine geçiş ile Fordizmden Finansal Kapitalizme geçiş süreci için bkz. Koch, 2013: 34).

¹¹ Keynes (Genel Teori, 1936), finans kapitalizmini “kumarhane kapitalizmi” olarak nitelendirmektedir (Kazgan, 2012: 6).

¹² Gelişmiş veya gelişmekte olan tüm ülkeler; kaybolan sektörler ve üretim süreçleri sonucunda işsizliğin kitlesel bir hale geldiği, doğrudan yabancı yatırım çekebilmek amacıyla, işgücü piyasalarında sosyal damping ya da çalışma standartlarında dibe doğru yarışın gerçekleştiği süreçten olumsuz olarak etkilenmiştir (Güllü, 2021: 2-3).

¹³ Modern ekonomilerde istihdamın yapısını inceleyen çalışmalar; işgücü hacminin artan bir şekilde hizmet sektöründe istihdam edildiğini açıkça göstermiştir. Bu kapsamda istihdam düzeyi sanayi sektöründe belirli bir seviyede sabit kalırken, tarım sektöründe sürekli olarak azalmaktadır. Hizmetler sektörü ise ağırlıklı olarak yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması ve genellikle yeni ve şimdiye kadar bilinmeyen modern hizmetlere

kuralsızlaştırılması, istihdam ilişkilerinin piyasalaştırılması ve yönetimlerin esneklik arayışları yeni bir ikilik ve artan eşitsizlik yaratmıştır. Weil (2014: 4)'e göre; istihdam daha az doğrudan ve sıklıkla belirsiz hale gelmiştir (Whittaker et al., 2020: 139). Yarı-vasıflı ve vasıfsız işçileri ekonominin geleneksel çekirdek sektörlerindeki istikrarlı ve iyi ücretli istihdamdan uzaklaştırmış, sosyal koruma ve yeniden dağıtım çabalarından uzaklaşmıştır (Swank & Martin, 2009: 15). Dolayısıyla, piyasada işleyen bir "görünmez el" yoktur, aksine ticari işletmeler düşük ücretli çalışma ve SDİ düzenlemelerini bir iş stratejisi olarak kullanımlarını hızla genişletmişlerdir (Evans & McBride, 2017: 10)¹⁴.

1970'lerden itibaren küresel iş uygulamaları esnekliğe doğru yöneldikçe, kurumsallaşmış iş güvencesi bir dezavantaj olarak görülmeye başlamıştır. İstihdam ilişkilerinde daha fazla esnekliğe izin vermek doğal bir çözüm olarak ortaya çıkmış ve birçok akademik çalışma ile istihdam güvencesizliğinin son yıllarda arttığı savunulmuştur (Marx, 2015: 2; Anderson & Pontusson, 2007: 213; Blossfeld et al., 2011: 125-6; Hacker et al., 2013: 24). Sanayiden arınma, düşük ücretli çalışma oranındaki artışın yanı sıra eşitsizliğin ve emek piyasasında ikili (düalism) yapının yaygınlaşmasıyla ilişkilendirilmektedir (Swank & Martin, 2009: 25-7)¹⁵. Dolayısıyla neoliberal politikalar, büyümeyi sağlamak yerine, eşitsizliği artırmış ve bu da kalıcı ekonomik genişleme için tehlike oluşturmuştur (Ostry et al., 2016: 38; Franzini, 2020: 140). Ayrıca ekonomik büyümenin ortasında bile 'standart' istihdam gerilemiştir (Whittaker et al., 2020: 156). Neoliberal politikalar, genel olarak esnekleşmeye ve güvencesizliğe sebep olarak işgücünün yapısında ve istihdamının sektörel dağılımında değişimler ve SDİ'nin yaygınlaşması ile sonuçlanmıştır¹⁶. 1970li yılların sonlarına doğru yeniden yapılandırılan işgücü piyasasının yapısı ve çalışma/istihdam

yönelik artan talebin neden olduğu yoğun değişikliklere bağlı olarak gelişmektedir (Wegrzyn, 2018: 302). Sanayileşmiş ülkelerdeki gelişmelere bağlı olarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerin üretim yapısında ve buna dayalı olarak işgücü piyasalarında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümlerle birlikte sanayi üretimi gerilemiş; hizmet sektöründe ise yeni teknolojileri kullanan, nitelikli işçi çalıştıran, yüksek verimliliğe sahip sektörler ile düşük ücret ve düşük verimlilik ekseninde gelişen ve kayıt dışı olma eğilimleri yüksek olan sektörlerden oluşan, işgücü piyasasının kutuplaşması olarak nitelendirilen (Sissons et al., 2018: 1081) ikili bir yapı ortaya çıkmıştır (Şenses, 2008: 190). Hizmetler sektörünün ekonomik faaliyetler içerisinde ön plana çıkması, istihdam açısından düşük niteliklere sahip olanlar ile nitelikli uzmanlara yönelik yeni işlere zemin hazırlamaktadır (Wegrzyn, 2018: 303). Dolayısıyla yeni istihdam oluşturulması konusunda hizmet yapısının önemi gün geçtikçe artmaktadır. Ancak sektörel yapıda meydana gelen değişiklik, her zaman tercih edilebilir bir istihdam dağılımı oluşturamayabilecektir. Bu anlamda sektörel yapıda meydana gelen bir değişiklik, istihdam yapısında kabul edilebilir bir değişikliğe denk düşmediği sürece yoksulluk oranında bir artışla ilişkilendirilebilir (Aggarwal & Kumar, 2012: 12-13).

¹⁴ Yaygın düşük ücretli çalışma, gönülsüz çalışma ve geçici işler gibi işgücü piyasası ikiciliğinin biçimleri, post-endüstriyel kapitalist ekonomilerde bu koşullarda ortaya çıkmıştır (King & Rueda, 2008: 284; Swank & Martin, 2009: 3).

¹⁵ Esnek bir işgücü piyasası hedefleyen siyasi reformun teşvik ettiği serbest meslek, geçici işçilik ve standart dışı sözleşmelerin büyümesi, sendikaların büyüklüğü ve eylem özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları artırmıştır. Çalışmalar, sendikalaşma ve sendikal güçteki düşüşün gelir eşitsizliğini artırdığını göstermektedir (Shipman et al., 2018: 240).

¹⁶ Küresel gelişmelerle birlikte işgücü piyasalarının esnekleşmesi, istihdam edilenler içerisinde geniş bir kesimi, geçici ve güvencesiz işlere razı olmak durumunda bırakmakta ve kayıt dışı istihdama katılmak konusunda baskı oluşturmaktadır (Metin & Özeydin, 2016: 114).

anlayışının kapsamı, standart dışı çalışma ilişkileri -kayıt dışılık, kötü çalışma şartları, düşük ücretler, sosyal haklar ve güvenceden yeterince faydalanamama vb.- çerçevesinde şekillenmiştir (Yılmaz, 2019: 1716). Bununla birlikte, esnekleşme kapsamında gündeme gelen esnek çalışma türleriyle birlikte güvencesiz işler küresel olarak yaygınlaşmıştır (Arisoy & Parlak, 2022: 661). SDİ edilenlerin yoksulluk riski ile karşılaşmaları ve yoksullaşma eğiliminde olmaları bu koşullarda gerçekleşmektedir.

Keynesyen dönemde elde edilen haklar ve refah artışlarının, neoliberal politikaların uygulama alanı bulması ile kaybedilmeye başlandığı görülmüştür. Söz konusu gelişmeler ile kısmi süreli ve geçici çalışma yaygınlaşmıştır ve 1980'lerden bu yana AB'de yaratılan işlerin çoğunu standart dışı işler oluşturmaktadır (Schwander & Häusermann, 2013: 249). Aynı zamanda çalışan yoksulluğu da tekrar ortaya çıkmış ve bir dönem çalışma ve yoksulluk arasında koparılan ilişki tekrar gündeme gelmiştir. Ayrıca, yoksulluğun azaltılmasına yönelik ulusal hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen politikalar ve bu alanda elde edilen başarıların, COVID 19 pandemisinin etkisiyle küresel durgunluğa ve yoksullukla mücadeleye kapı araladığı görülmüştür (Aykaç, 2021b: 299).

3. Çalışan Yoksulluğunu Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Çalışma ile yoksulluk¹⁷ arasındaki ilişki tekrar gündeme geldiğinde, istihdamın niteliği -çalışmanın çalışana sağladığı maddi ve maddi olmayan haklar- önemli tartışma konuları arasına girmiştir. Bu noktada çalışan yoksulluğu literatürlerinin incelenmesi ve SDİ¹⁸ ile yoksulluk arasında bir köprü kurulması, akabinde ise istihdamın niteliğini yansıtacak şekilde esnek olarak çalışanların yoksulluğunun incelenmesi gerekmektedir.

Çalışma ekonomisi literatüründe çalışan yoksulluğu ile ilgili ilk yaklaşım olan *Birleşik Teori (unified theory)*, özellikle küreselleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler gibi makroekonomik şoklar ile ulusal kurumsal bağlamlar arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır¹⁹. Makroekonomik şoklar, tüm sanayileşmiş ülkelerde düşük vasıflı işçilerin ücretleri üzerinde aşağı yönlü bir baskı ve ücret eşitsizliği üzerinde yukarı yönlü

¹⁷ Geniş bir kitleyi oluşturan çalışanlar, çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelir ile kendilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu kesim çalışan yoksul olarak adlandırılmaktadır. Çalışan yoksulluğu, bir işte çalışıp da elde edilen gelir düzeyi ile asgari ekonomik ve sosyal faydalara ulaşamayan, toplumun diğer kesimlerine göre görece yoksulluk içinde kalan, birey ve haneler için kullanılan bir kavramdır (Öcal & Kaya, 2019: 581).

¹⁸ ILO yayınladığı bir raporda, SDİ ilişkisinin resmi bir tanımının olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte SDİ, standart istihdam ilişkisinden farklılaşması açısından tanımlanmakta ve daha çok tam zamanlı, belirsiz süreli ve ikili bir istihdam anlayışı çerçevesinde ele alınan standart istihdam düzenlemeleri dışında kalan çalışma biçimlerini kapsamaktadır. Bu raporda SDİ kapsamında dört türe yer verilmiştir. Bunlar; geçici istihdam, kısmi süreli çalışma, geçici taşeron işçiliği ve özel istihdam bürosu tarafından gerçekleştirilen diğer çalışma türleri (çok taraflılığı kapsayan), gizli istihdam ve bağımlı kendi hesabına çalışanlardır (ILO, 2016:7; ILO, 26.01.2024; Bercusson, 2009: 362).

¹⁹ Bu makroekonomik şoklar ise verimlilik artışında düşüş, 1970'lerde yüksek enflasyon ve akabinde 1980'ler boyunca stagflasyon ve 1990'lar boyunca enflasyonun düşmesi, artan uluslararası ticaret ile teknolojik gelişmelere bağlı olarak düşük vasıflı işgücüne yönelik talepte yaşanan düşüş olarak açıklanmaktadır.

baskı oluşturmuştur (Blau & Khan, 2002: 5; DiPrete et al., 2003: 8-9)²⁰. Birleşik Teori, 1990'ların sonlarından 2000'lerin sonunda ortaya çıkan krize kadar, çok daha ileri derecede düzenlenmiş işgücü piyasalarına sahip olmalarına rağmen Danimarka, Norveç, İsviçre ve Avusturya gibi birçok Avrupa ülkesinin sürekli olarak ABD'den daha iyi bir istihdam düzeyine sahip olduğu gerçeğini açıklayamaması sebebiyle eleştirilmiştir²¹ (Crettaz, 2013: 349).

Gelişmiş ekonomilerdeki düşük vasıflı işgücünü etkileyen olumsuz durumu ele alan ve Birleşik Teori'nin açıklamalarına katılmayan ve çalışan yoksulluğu konusunda katkı sağlayan ikinci yaklaşım ise, eşitsizliğin artmasıyla ilgili tartışmaların yapıldığı "*Küreselleşme Tezi*" (*globalization thesis*)'dir. Buna göre, gelişmiş ekonomilerdeki düşük vasıflı işgücünü etkileyen olumsuz durum açıklanırken, küreselleşmenin, doğrudan yabancı yatırımların, artan sermaye hareketlerinin, uluslararası rekabet ve göçteki artışın ve kuzey-güney arasındaki ticaretin (Nielsen & Alderson, 2002: 1244-56) önemi tartışılmıştır. Benzer şekilde, Birleşik Teori'nin açıklamalarını paylaşmayan diğer bazı yazarlar da gelişmiş ülkelerdeki düşük vasıflı işçilerin içinde buldukları durumu "*beceriye dayalı teknolojik değişiklikler*" çerçevesinde açıklamışlardır (Crettaz, 2013: 349)²².

Birleşik Teori ve teknolojiye karşı küreselleşme (*globalization-versus-technology*) tartışmaları için yapılan bir eleştiri ise, tartışmaların düşük ücretli işçilerin içinde buldukları durumları açıklamaya yönelik olmasıdır. Ancak literatürde, düşük ücret ile çalışan yoksulluğu arasında düşük bir kolerasyon bulunduğu ifade edilmektedir. Düşük ücret çoğu durumda çalışan yoksulluğu için gerekli bir koşuldur, ancak düşük ücretli çalışanların çoğu yoksul değildir (Fraser et al., 2011; Halleröd & Larsson, 2008; Maitre et al., 2012; Marx & Nolan, 2014; Halleröd et al., 2015: 474). Buna göre çoğu düşük ücretli çalışan, hanehalkı bağlamı ve sosyal transferler sayesinde yoksul olarak kabul edilmeyebilmektedir (Gündoğan, 2007: 30; Pena-Casas & Latta, 2004: 33-5; Andreß & Lohmann, 2008: 3; Crettaz, 2013: 349). Ancak düşük ücret oranı veya düşük ücretin, hanede başka bir yetişkin

²⁰ Buna göre, ABD'de makroekonomik şoklar ile esnek işgücü piyasası kurumlarının varlığı, işsizlikte düşüş ile ücret eşitsizliğinde yükseliş eğilimleri üretmiştir. Ayrıca benzer şoklar Avrupa'da katı işgücü piyasası kurumları tarafından sağlanan ücret istikrarının bir sonucu olarak, vasıfsız işgücüne olan talebin azalmasına neden olmuş, dolayısıyla sabit veya düşük istihdam artış oranları ve yüksek işsizlik ortaya çıkarmıştır (DiPrete et al., 2003: 6; Crettaz, 2013: 349).

²¹ Diğer taraftan, Almanya ve ABD'de işsizlik oranları üzerine yapılan bir çalışmaya göre, ABD'de düşük vasıflı işçilerin ücretleri düşerken, Almanya'da düşük vasıflı işçilerin ücretleri hem reel hem de nominal olarak artmasına rağmen, düşük vasıflı işgücünün istihdam artış oranları Almanya ve ABD için benzer şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum ise görece yüksek ücretleri nedeniyle, yukarıda da izah edildiği üzere düşük vasıflı Alman işçilerin, özellikle sabit veya düşük istihdam artış oranları yaşamaları gerektiğini savunan Birleşik Teori'nin varsayımı ile çelişmektedir (Krueger & Pshcke, 1997: 9-10; DiPrete et al., 2003: 9-10).

²² Bu çerçevede 1979-1990 döneminde, Birleşik Krallık kapsamında teknoloji ve ticaretin vasıf üzerine etkilerinin incelendiği araştırmada teknolojinin beceri talepleri üzerine büyük bir etkiye, ticaretin ise nispeten daha az bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; teknolojik değişime bağlı olarak özellikle hizmetler sektöründe düşük vasıflı işlerden çok yüksek vasıflı işler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda teknolojik değişim ile yüksek vasıflı işlerde işgücünün istihdamında önemli ölçüde artış olurken, orta ve düşük vasıflı işlerin ve istihdamın azaldığı tespit edilmiştir (Gregory et al., 2001: 22-3).

yaşamadığı veya diğer yetişkin hanehalkı üyelerinin çalışmadığı durumlarda, açık bir şekilde yoksulluğun söz konusu olabileceği kabul edilebilir (Crettaz & Bonoli, 2011: 46)²³.

Çalışan yoksulluğu ile ilgili literatüre katkıda bulunan, özellikle refah devletiyle ilgili karşılaştırmalı araştırmalar da bulunmaktadır. Bu literatürde yapılan çalışmalar ise çoğunlukla Esping-Andersen (1990) tarafından sınıflandırılan liberal, muhafazakâr / kurumsal ve sosyal demokrat refah devleti rejimleri kapsamında gerçekleşmektedir. Refah rejimleri ise üç kritere dayanmaktadır. Bu kriterler; *dekomodifikasyon (metadan arındırma, piyasa dışına çıkarma)*, *katmanlaşma* ve *kamu-özel sektörün rolünden oluşmaktadır*. Bu kriterlere göre yapılan sınıflandırmanın merkezinde metasızlaştırma (*decommodification*) bulunmaktadır (Gümüş, 2020: 103-104)²⁴. Refah devleti organizasyonu hem genel yoksulluk ve hem de çalışan yoksulluğu açısından ülkeler arasındaki farklılıklarla ilişkilendirilmektedir. (Fraser et al., 2011; Lohmann, 2009; Peña-Casas & Latta, 2004; Halleröd et al., 2015: 475). Metalaşmanın derecesi -sosyal yardımlar, gelir koruma planları ve emeklilik maaşları yoluyla yeniden dağıtımın bireylerin ve hanehalkının piyasaya bağımlılığını ve gelirin piyasa dağılımını ne ölçüde azalttığı- ülkeler arasındaki yoksulluk oranları arasındaki farklılıkları en azından kısmen açıklayabilir (Halleröd et al., 2015: 475). Lohmann ve Marx (2008: 25-30), refah rejimlerinin karakteristik özelliklerini ve yaşanan ekonomik ve sosyal değişimleri dikkate alarak çalışan yoksulluğu konusunu incelemiştir. Avrupa ülkeleri arasında karşılaştırma yapıldığı görülmektedir. Liberal rejimdeki ülkeler ile Güney Avrupa refah rejimine dahil olan ülkeler, genel olarak görece yüksek çalışan yoksulluğu oranlarına sahiptir. Sosyal demokrat refah rejimindeki ülkelere ise nispeten düşük bir çalışan yoksulluğu oranının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Refah rejimleri ve işgücü piyasası özellikleri ile çalışan yoksulluğu ilişkisini ele alan çalışmalarda, bu ilişkiyi incelemenin bir yolu olarak rejim özellikleri ile işgücü piyasalarının düalizmini ortaya koyan

²³ Eurofound (2017: 9) tarafından yayınlanan rapora göre, çocuklu bir ailede yaşayanlar, çalışma çağına erişmiş olan ortalama kişilerin bulunduğu ailelerde yaşayanlara göre daha fazla yoksulluk riski içindedirler. Dolayısıyla düşük ücretli çalışmanın, çalışanların yoksullaşması riskini yükselttiği de gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim ABD’de 2002 yılında, çalışanların yoksullaşmasına neden olan işgücü piyasası sorunlarının başında, %65 oranda düşük ücret sorunuyla birlikte diğer sorunlarla maruz kalmak gelmektedir. 2012 yılına gelindiğinde ise çalışanların yoksullaşmasına etki eden sorunların başında, %68 oranında düşük ücretlerle birlikte diğer işgücü piyasası sorunlarına maruz kalmak bulunmaktadır. Bu oran; 2013’te %66, 2014’te %67, 2015’te %68 ve 2016’da %77 olarak gerçekleşmiştir (BLS, 2014: 5; Kaya, 2019: 55).

²⁴ Crettaz (2011: 2, 4, 7-8), çalışan yoksulluğunun farklı türleri ile sebepleri, çalışan yoksul nüfusun büyüklüğü ile bileşimi, çalışan yoksulluğu mekanizmalarının refah rejimleri arasında ne ölçüde farklılık gösterdiği, yoksullukla mücadelede politika araçları ve bunların etkisi gibi konuları araştırmıştır. Asgari ücret, sosyal transferler ve istihdam katılımlarını maksimize edilmesi stratejilerini kapsayan sosyal politikalar ile işgücü piyasası düzenleme mekanizmaları ve bunların çalışanlar üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak çalışan yoksul olmadığı, ancak en az üç tür çalışan yoksulluğu olduğu ifade edilmiştir. Buna göre, bazı işçiler düşük ücret aldığı için yoksuldur; diğerleri daha fazla çalışmaları durumunda yoksulluktan kurtulabilirler ancak çalışamazlar; üçüncü bir grup ise hanehalkı ihtiyaçları nedeniyle yoksul olmaktadır. İkinci olarak, farklı refah rejimlerinde farklı çalışan yoksulluğu türlerinin deneyimlendiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, refah rejimlerinin belirlenen üç çalışan yoksulluğu mekanizması üzerindeki etkisi araştırılmış ve refah yaklaşımlarının bu mekanizmalar üzerinde yaygın bir etkisi olduğu vurgulanmıştır. Üçüncü olarak ise çalışan yoksulluğu mekanizmalarının nispi ağırlığı, refah rejimleri arasında önemli ölçüde farklılık gösterdiği için her rejimde aynı etkinliğe sahip olacak tek bir politika karışımı olmadığı ifade edilmiştir.

teoriler ilişkilendirmektedir (Halleröd et al., 2015: 476). Bu anlamda, hem en yüksek vasıflı mesleki ve idari pozisyonlar ve hem de öncelikle hizmet sektörü içindeki düşük vasıflı yan meslekler arasında istihdamda artış yönünde bir eğilim bulunmakta (Marx & Nolan, 2014) ve bu da Standing (2011)'in ifade ettiği üzere prekarya (güvencesiz ve düşük gelirli işler)'nin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Genel olarak refah devletlerinin veya özelde gelir transferlerinin gelir eşitsizliği ve maddi yoksulluk üzerindeki etkisine odaklanan çalışmalar da bulunmaktadır. Nelson (2012: 159), sosyal yardımların düzeyinin, Avrupa genelinde maddi yoksunluk farklılıklarını açıklamada önemli olduğunu ifade etmiştir. Buna göre; evli olmayan kişiler, tek ebeveynler, işsizler ve eğitim durumu düşük olan kişiler arasında görülen yoksulluk olasılığı, sosyal yardımların daha düşük olduğu ülkelerde görece daha yüksek olma eğiliminde olmaktadır. Refah devletleri ile ilgili bu analizlerin temelinde ise süreç içinde yaşanan makroekonomik gelişmelere bağlı olarak değişen istihdam politikaları ve işsizlik sigortası sistemleri ile aktivasyon politikalarının geliştirilmesine doğru yaşanan geçişin (Emmenegger et al., 2012: 19-20) ve refah rejimlerinin karakteristik özelliklerinin olduğu görülmektedir.

Andreß ve Lohmann (2008), Crettaz (2011) ve Fraser vd. (2011) çalışmalarında refah rejimlerinin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisini değerlendirmişlerdir (Lohmann & Marx, 2008: 17-46; Andreß & Lohmann, 2008; Crettaz, 2011: 171-2). Andreß ve Lohmann (2008: 5-7), çalışan yoksulluğunun Avrupa gündemine neden tekrar geldiği sorusuna cevap aramışlardır. Bu mevcut endişelerin çoğunun ise işgücü piyasasında yaşanan değişikliklerden kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Makroekonomik değişikliklere bağlı olarak işgücü piyasasında dönüşümler yaşanmış, bu kapsamda düşük ücretli ve düşük vasıflı işlerde bir artış ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, düşük ücretli işlerdeki artışı, kısmen yeni işgücü piyasası politikaları (deregülasyon, esnekleştirme, sendikasılaştırma, âdem-i merkezileşme vb.) ile açıklamışlardır. Diğer taraftan ise çalışma ilişkilerinin yapısı da gelir dağılımı üzerinde etkilidir²⁵. Dolayısıyla bu unsurlarda yaşanan değişikliklerin de çalışan yoksulluğu konusunda belirleyici olduğu vurgulanmıştır.

Çalışan yoksulluğu ile ilgili geliştirilen spesifik modeller de bulunmaktadır. Strengmann-Kuhn (2003), bireysel kazançlardan hanehalkı eşdeğer harcanabilir gelire giden yolu tanımlamıştır²⁶. Bu model ile işgücü piyasasında bireylerin durumu kadar hanehalkının yapısının da önemli bir faktör olabileceği ifade edilmiştir. Örneğin, tek işçi geliri kolay bir şekilde tek kişinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek iken, aynı gelir çocuklu aileler için yeterli olmayabilir (Andreß & Lohmann, 2008: 5). Lohmann (2010), kaynaklara erişimi sınırlı ve ihtiyaçları fazla olan ve işgücü piyasasına erişim konusunda da sıkıntılar yaşayan hanelerdeki bireylerin çalışan yoksulluğu sorununa karşı daha korumasız olduğunu vurgulamıştır (Crettaz, 2013: 349). Benzer şekilde hane yapısı dikkate alındığında, tek yetişkin veya iki yetişkin bulunan bir hanede tek başına gelir elde etmek gibi bir durum,

²⁵ İşgücü piyasası kurumları ve refah devleti uygulamalarının çalışma koşullarını düzenlediği, pazarlık gücünü artırdığı, kazançlı istihdamı desteklediği ve alternatif gelir koruma imkânlarını sağladığı bilinmektedir.

²⁶ *Andress ve Seeck (2007) ve Lohmann (2010) gibi araştırmacılar da benzer modeller geliştirmişlerdir.*

yoksulluk için belirleyici bir faktör olarak görülebilmektedir (Pena-Casas & Latta, 2004: 32-3). Diğer taraftan hanehalkı özelliklerine bağlı bazı işçiler işgücü arzını kısıtlayan zaman kısıtlarıyla da karşı karşıya kalabilmektedir. Çocuk bakım kurumları eksik veya yetersiz olduğunda, çocuklu anneler tam zamanlı olarak çalışamazken, çocuksuz kadınlar çalışma saatlerini seçme konusunda nispeten daha serbest olacaktır. Bu durumda gelir miktarı ve dolayısıyla yoksulluk durumu büyük ölçüde çalışma süresine bağlı olacaktır (Andreß & Lohmann, 2008: 5).

Crettaz ve Bonoli (2011: 25), refah devletleri ve çalışan yoksulluğu konusunda yaptıkları karşılaştırmalı bir araştırmada çalışan yoksulluğa yol açan mekanizmaları açıklayan bir model geliştirmişlerdir. Literatürde tartışılan çalışan yoksulluğuna yönelik çok sayıda makro ve mikro düzeyde faktör olduğu, ancak çalışan yoksulluğuna yol açan temelde üç mekanizmanın bulunduğu ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, literatürde tartışılan tüm yoksulluk faktörlerinin çalışan haneler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu üç temel neden üzerine odaklanılmıştır. Bu mekanizmalar ise *i. birim zaman başına düşük kazanç (düşük ücret oranı)*, *ii. hanehalkı düzeyinde ortalamanın altında gerçekleşen işgücüne katılma* ve *iii. çalışma çağındaki yetişkin başına düşen çocuk sayısı* olarak açıklanmıştır. Buna göre, çalışan yoksulluğu sorunu bu mekanizmaların birinin ve birkaçının birleşimi sonucunda ortaya çıkabilir (Crettaz, 2011a: 8-9). Bu mekanizmaların birinin veya birkaçının ortaya çıkması durumunda çalışan yoksulluğu riskini yükselteceği ifade edilebilir. Çalışan yoksulluğu ile ilgili bu mekanizmaların göreceli ağırlığı ise, hâkim olan refah rejimlerine göre değişiklik gösterebilecektir (Crettaz & Bonoli, 2011: 48-9; Crettaz, 2011: 36; Kaya, 2022).

Bir çalışmada, Avrupa ülkelerinde, genelde yoksulluğun ve özelde ise çalışan yoksulluğunun açıklanmasına yönelik belirlenen refah rejimleri sınıflandırmalarının temel özelliklerine odaklanılarak, farklı refah rejimlerinde ve temsilen seçilen ülkelerde (Birleşik Krallık-Liberal, Almanya-Muhafazakâr, İspanya-Güney Avrupa ve İsveç-Sosyal Demokrat) çalışan yoksulluğu incelenmiştir. Çalışmada incelenen refah rejimlerinde ve temsilen seçilen ülkelerde, yoksulluğun ve çalışan yoksulluğunun yoğunluğunu belirleyen mekanizmaların ağırlığı ve etkisinin refah rejimlerine -işgücü piyasası kurumları, sosyal koruma sistemleri vb.- göre değişebildiği sonucuna ulaşılmıştır (Kaya, 2022).

Makro ve mikro yaklaşımları birlikte inceleyen eklektik yaklaşımla ele alındığında, çalışan yoksulluğu konusunda birçok faktörün tartışıldığı görülmektedir. Bu bağlamda küreselleşme sürecinde dünyada yaşanan eğilimler, makroekonomik politikalar ve/veya kamu politikası alanında birçok değişimi gündeme getirmiş ve bu değişiklikler işgücü piyasasında bir yeniden düzenleme, esnekleşme ve kuralsızlaştırma ile sonuçlanmıştır. Çalışan yoksulluğu, konuyu makroekonomik faktörler ve kamu politikalarında yaşanan değişimlerle inceleyen yaklaşım çerçevesinde ele alındığında, küreselleşme süreci, bu süreçte yaşanan teknolojik değişimler ve neoliberal hakimiyet uluslararası ticaret ve üretim organizasyonunu da etkilemiştir. Kamu politikalarında yaşanan değişimler, devletin ekonomideki rolünden etkilenmiştir. Devletin doğrudan müdahalesine dayanan ekonomi yönetimine yönelik saldırılar sonucunda, devletin rolü sermaye açısından kârlı birikim

koşullarının oluşturulması yönünde şekillendirilmiştir. Devletin ekonomiye müdahalesinin ortadan kaldırılması ve ekonomik kararların serbest piyasanın işleyişine bırakılması, refah devletinin geri çekilmesi ve kısıtlanması, diğer bir ifadeyle piyasa hakimiyetini gerektiren neoliberalizmin ideolojisi ile uyumlu bir devlet dönüşümü ile gerçekleştirilmiştir. Yeni bir uluslararası işbölümünün ortaya çıkması ile üretim ve emek sürecinde yeniden yapılandırmanın söz konusu olması, işgücü piyasası üzerinde belirleyici olmuş, işlerin ve işgücünün niteliğinin değişmesi ile sonuçlanmıştır. Söz konusu süreçte işsizliğin yapısal bir hal alması, işgücü piyasalarının esnekleştirilmesi ve kuralsızlaştırılmasına yönelik eğilimlerin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak istihdamın yapısında ve istihdam ilişkilerinde yaşanan değişiklikler gibi işgücü piyasasında yaşanan dönüşümlerin, işçilerin gelirleri, çalışma şartları, ailevi yapıları ve yaşam standartları üzerine etkileri söz konusu olabilir.

4. İşgücü Piyasasında Yaşanan Dönüşümler

Küreselleşme sürecinde neoliberal politikalar, genel olarak işsizliğin yüksek seviyelerde seyretmesine, esnekleşme ve güvencesizliğe sebep olarak işgücünün yapısında ve istihdamın sektörel dağılımında değişimler ve SDİ'nin yaygınlaşması ile sonuçlanmıştır. Altın çağ döneminin sembolik istihdam ilişkisi, diğer bir deyişle sürekli bir tam zamanlı iş sözleşmesi ve en azından büyük ölçekli sanayi şirketlerinde "ömür boyu istihdam" olanakları sağlayan istihdam türleri yerini, çok sayıda standart dışı türlere ve daha esnek iş sözleşmelerine bırakmıştır (Boulin et al., 2006: 15). Çalışmanın bu aşamasında işsizlik oranları, işgücü piyasasında esnekleşme ve kayıt dışılık, istihdamın yapısında meydana gelen değişimler, SDİ ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ile çalışanların yoksullaşması süreci arasında bir ilişki kurulmaya çalışılacaktır.

4.1. İşsizlik Oranlarında Artış

Gelişmekte olan ülkelerde tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinin sonucu olarak ortaya çıkan işsizlik, gelişmiş ülkelerde de sanayi toplumundan sonraki süreçte vasıfsız işgücüne olan talebin azalmasına paralel olarak artmış, yaygınlaşmış ve yapısal bir sorun haline gelmiştir. Birçok Avrupa ülkesinin iktisadi ve siyasi gündemlerine işsizlikle mücadele ve yeni iş yaratma politikaları hâkim olmuştur (Boulin et al., 2006: 15). Dünya genelinde de ortaya çıkan bu sorun, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün ülkeleri istihdamı artırma doğrultusunda politikalar geliştirmeye ve uygulamaya yöneltmiştir. Genel olarak istihdamı artırmaya yönelik politikaların bir kolu, refah devleti ve sosyal politikaların çalışma teşviklerini azaltmasına engel olmak ve insanların işgücüne katılmasını artırmak amacıyla aktif emek piyasası politikalarının uygulanması şeklinde gelişmiştir. Gündoğan (2007: 32)'a göre; bu durumda istihdam oluşturulmakta, ancak yaratılan istihdamın niteliği geri plana itilmektedir. İstihdamın niteliği ile yoksulluk arasındaki ilişki ise bu noktada kendini göstermektedir.

1980'lerden sonra, gerileme dönemi olarak kabul edilen dönemde ABD ve Avrupa'da geçici işler hızla yaygınlaşmıştır. Standing (2011)'e göre işsizlik döneminden

sonra geçici bir işe sahip olmak, gelecek yıllarda daha düşük kazançlara neden olabilir. Bu bağlamda kariyer inşası için bir basamak olarak tercih edilen geçici bir iş, yukarı doğru sosyal mobilité ve daha iyi gelir elde etme olasılığını kalıcı olarak azaltmakta ve daha düşük bir gelir statüsü ile sonuçlanmaktadır. Standing (1995), işsizliğin, ücretler üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturduğu gerçeğinden hareketle, halen istihdam edilen işçiler üzerinde de bir etkisinin olabileceğini ifade etmiştir. Bu durum ise yaygın işsizlik döneminde belirli süreli iş sözleşmeleri ve geçici taşeron işlerinin daha yaygın hale gelmesiyle birlikte, bu işlerin ücretler üzerinde aşağı yönlü baskıya sebep olarak etkileyebileceği düşüncesi ile açıklanmıştır (Crettaz, 2011: 27).

1970'lerin ortalarından itibaren ortaya çıkan şiddetli durgunlukla birlikte, 1980'lerin başında işsizlik oranları geçmişe oranla önemli ölçüde artış göstermiş, birçok ülkede yaklaşık iki kat artış olurken, diğer bazı ülkelerde işsizlik oranı % 10'u aşmıştır. 1990'lardan itibaren ise birçok ülke ekonomisi toparlanmaya başlamış, bu durum özellikle gelişmiş ülkelerin işsizlik oranlarına da yansımıştır. Ancak yoksulluk oranları ise neredeyse hiç azalmamıştır. Bu nedenle de 1980'lerde yaşanan eşitsizlik artışı, daha sonra ortaya çıkan ekonomik büyümenin olumlu etkisini ortadan kaldırmıştır. Dolayısıyla bir taraftan durgunluktan kaçınmak ve ekonomiyi canlandırmak gerekirken, bu durumun yoksulluk sorunu için yeterli bir çözüm olmadığı görülmüştür (Crettaz, 2011: 28). Söz konusu dönemde organizasyon ve iş modellerinde yaygınlaşan esnekleşme uygulamaları, çalışma koşulları üzerinden bireyler üzerinde etkili olmuştur. Bir taraftan görelî olarak işsizlik oranlarından düzelmeye gelirken, diğer taraftan esneklik ile ortaya çıkan korumasızlık ve güvencesizlik nedeniyle SDİ artmış ve bu kesimlerin yoksulluk riskine maruz kalma eğilimleri yükselmiştir.

4.2. İşgücü Piyasasında Esnekleşme

1970'li yılların ortalarında başlayan ve neoliberal küreselleşme ile işgücü piyasalarının katı olduğu yönünde eleştiriler²⁷ de yapılmıştır. 1980'lerden itibaren birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomi istihdam oluşturabilme ve yüksek işsizlik oranlarını azaltma hedefleriyle işgücü piyasalarında reform çalışmalarını başlatmıştır (DiPrete et al., 2003: 11-2; Barbieri & Scherer, 2009: 677; Ferreiro & Gomez, 2018: 1-3). Bu reformlar, esneklik uygulamalarını gündeme getirmiş ve katı işgücü piyasası kuralları ve kurumlarının piyasada olumsuz sonuçları olduğu varsayımına dayanmıştır²⁸. 1980'lerden sonra, birçok

²⁷ Friedman (1968), doğal işsizlik oranı kavramını açıklayınca, birçok araştırmacı işgücü piyasası kurumlarının istihdam ve işsizlik üzerinde belirleyici olduğu düşüncesine önem vermiştir. Bu düşünceye göre; işgücü piyasası ne kadar fazla katı ise doğal işsizlik oranı o kadar yüksek; işgücü piyasası ne kadar esnek ise doğal işsizlik oranı da o ölçüde düşük olacaktır (Ferreiro & Gomez, 2018: 1).

²⁸ Esas olarak işgücü piyasalarını daha fazla esnekleştirilmesine dayanan reformlar birtakım amaçlara yönelmiştir. İlk olarak, piyasadaki değişikliklere karşılık verebilmek için verimliliği yükseltmek amacıyla emek arzı ve talebi arasında uygun eşleşmeyi sağlayabilme hedeflenmiştir (Fraser et al., 2011: 2). İkinci olarak; rekabet nedeniyle, üretim maliyetlerinin azaltılması yoluyla, ulusal malların uluslararası piyasada daha rekabetçi hale getirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Üçüncü olarak, ülkelerde gözlemlenen yüksek seviyede ve kalıcı işsizliğin azaltılabilmesi amaçlanmıştır. Son olarak ise yatırım seviyesinin artırılabilmesi için daha yüksek

ülkede işten çıkarma maliyetlerini ve SDİ sözleşmelerinin kullanımındaki kısıtlamaları azaltan işgücü reformlarını hayata geçirildiği (Arestis et al., 2020: 294-6) ve standart istihdam ilişkilerinde çözümlerin olduğu görülmüştür.

2008 mali krizi, Avrupa ülkelerinde işsizliğin artması ile sonuçlanmış, bu kapsamda iş kayıplarını en aza indirmek amacıyla işgücü piyasasının serbestleşmesi ve deregülasyon süreci daha fazla hızlandırılmıştır. Dolayısıyla, reform yapma gerekliliği, Avrupa işgücü piyasasının tüm yapısında, ulusal hükümetlerin durgunluk döneminde işsizlikle başa çıkmak için kullandıkları bir dizi kamu politikasının parçası olmuştur (Liotti & Canale, 2020: 278)²⁹. Ancak konu ile ilgili yapılan çalışmalarda yüksek işsizlik oranlarının, işgücü piyasası kurumlarından kaynaklandığını ya da bu kurumların daha esnek hale getirilmesinin işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunduğunu gösteren kesin sonuçlar bulunmadığı, aksine esnekliğin geçici istihdam yaratma çerçevesinde etkileri olduğu ortaya konulmuştur (Ferreiro & Gomez, 2018: 3-4,26; Arestis et al., 2020: 295)³⁰. Bu önlemlerin olası olumsuz sonucu ise genel olarak işçilerin ve sendikaların pazarlık gücünün azalması ile güvencesiz ve düşük ücretli kötü iş olgusunun ortaya çıkması şeklinde olmuştur. Bu durum ise yoksullukta bir artış ve makroekonomik koşullarda genel bir düşüşle sonuçlanmıştır (Liotti & Canale, 2020 278).

Birçok akademik çalışmada³¹, işgücü piyasasında yapılan deregülasyonun istihdam ve işsizlik üzerindeki etkisi konusunda birtakım şüpheleri gündeme getirdiği ifade edilmiştir. Liotti vd. (2018), İtalya'da esnekliğin, genç işsizliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Liotti & Canale, 2020: 278). Bu olumsuz etki ise işgücü piyasası esnekliğinin bir sonucu olarak işe yeni girecek kişilerin iş sözleşmelerinin daha düşük ücretli, daha az istikrarlı ve korumalı olacak hale getirilmesi ile açıklanmıştır. Dolayısıyla İtalyan mesleki refah modelinin -genellikle yalnızca sürekli tam zamanlı iş sözleşmesiyle çalışanlara refah haklarına erişim sağlayan- özellikleri göz önüne alındığında, bu süreç, daha genç işçi gruplarının sosyal haklarında keskin bir düşüşle sonuçlanmıştır. Barbieri ve Scherer (2009: 677-678) tarafından İtalya örneğinin analiz edildiği çalışmada ise daha yüksek işgücü piyasası esnekliğinin, gençlerin istihdam performansını artırdığını gösteren

kâr oranlarının teşvik edilmesi ile sermaye birikim süreci desteklenmek istenmiştir (Liotti & Canale, 2020: 277-8).

²⁹ Ayrıca, bazı Avrupa bölgesi ülkeleri, Avrupa kurumlarının gözetiminde, özünde işgücü piyasasında daha yüksek esneklik ve kamu sektörü ücretlerinde kesintiler sağlama yoluyla kamu dengesini gözetme amacı olan yapısal reformlara maruz kalmıştır (Liotti & Canale, 2020: 278).

³⁰ Ayrıca geçici sözleşmelerin kullanımına getirilen kısıtlamaların kaldırılmasına, bu tür bir sözleşmenin sona erdirilmesi için daha düşük tazminatların belirlenmesi eşlik ederek, standart dışı iş sözleşmeleri ve artan oranda katmanlı bir işgücü piyasasına yol açmıştır (Arestis et al., 2020: 295-6).

³¹ O'Higgins ve Valentino Moscardiello (2017: 3, 17-8), asgari ücretteki bir artışın, işsizlik oranında önemli bir artışa yol açmadığını, gençlerin istihdamını biraz azaltabildiğini ve bazı durumlarda gençlerin istihdamını artırdığını ifade etmişlerdir. Buna göre; asgari ücretin uygulanması veya artırılmasının genç istihdamına önemli ölçüde zarar vermesinin olası olmadığı -benzer şekilde uygulamadan kaldırılması veya düşürülmesinin olası herhangi bir olumlu etkisinin olmadığı-, hatta olumsuz etkisi olduğu durumlarda dahi, bu olumsuz etkinin asgari ücretteki artışa kıyasla görece daha küçük oranda olacağı vurgulanmıştır. Ancak asgari ücretin ortalama ücretlere yaklaşması durumunda etkisi de daha büyük olabilecektir.

herhangi bir kanıt olmadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan İtalya’da yapılan reformlar, daha az koruma bulunan marjinal işlerin, standart istihdam ilişkilerinin olduğu işlerle yer değiştirilmesine neden olmuştur. Bu nedenle bu reformlar, işgücü içerisinde bir bölünmeye veya ikili yapıya zemin hazırlamaktadır. Bu ise çalışma ekonomisi literatüründe “içerdekiler-dışardakiler” modeli şeklinde nitelendirilen bir işgücü piyasası yapısına yol açmaktadır. Bu ikili yapı içindeki dışardakiler veya ikincil işgücü piyasası içinde yer alanlar, istihdama bağlı sosyal hakları büyük ölçüde aşağı çekmekle ve dibe doğru bir yarışa yol açmakla eleştirilmektedir.

Esnekliğin etkililiğiyle ilgili endişeler, diğer birçok araştırmacının da çalışmasına yansımıştır. Eichorst vd. (2010) çalışmalarında dış ve iç esneklik arasında ayırım yapmışlardır³². Eichorst vd. (2010: 11, 25)’ne göre, dışsal esneklik dış şoklara uyum konusunda daha dinamik bir bakış açısı geliştirmek için tipik olarak işgücü piyasası kurumları tarafından belirlenmekte, ancak bir şok durumunda işgücü piyasasının uyarlanmasını etkileyen tek kanal olarak görülmemektedir. Olumsuz bir ekonomik şok durumunda, başlangıçta firmaların krizin büyüklüğü ve süresi ile ilgili belirsizlik yönünde beklentileri olduğu göz önüne alındığında, işverenler nitelikli işçileri işten çıkarma konusunda isteksiz davranmakta ve çalışma saatlerinin kısıtlanmasıyla ayarlama yapılmaktadır³³. Bu çerçevede, içsel esneklik, çalışan yoksulların önemli bir yönünü temsil etmekte, uyarlanmanın ise iki etkisi ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan, içsel esneklik işsizlik oranındaki artışı engellemekte; diğer yandan da işçilerin çalışma süreleri ve/veya ücretlerini etkilemekte ve dolayısıyla çalışan yoksulların sayısını artırmaktadır (Liotti & Canale, 2020: 278-279).

İşgücü piyasası kurumlarındaki değişiklikler ve bunların çalışan yoksulluğu üzerine etkileri ile ilgilenen çalışmalar da bulunmaktadır. Crettaz (2015: 316), 2008-2012 yılları arasındaki dönemde, Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık, Fransa, İspanya, İrlanda ve Yunanistan’a ilişkin verileri incelemiş ve Avusturya, Birleşik Krallık ve Yunanistan dışında diğer ülkelerdeki esneklik uygulamaları ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve geri kalan beş ülkede çalışan yoksulluğunun yükseldiğini tespit etmiştir. Marx ve Nolan (2014: 7, 37), çalışan yoksulluğunun, örneğin hane düzeyinde düşük iş yoğunluğu, hanehalkı büyüklüğü ve tek bir ücretin varlığı gibi çeşitli faktörlere bağlı olabileceğini vurgulamıştır. Bu faktörlerin ise işgücü piyasası, vergi ve sosyal yardım sistemi ve daha kapsamlı refah devleti kurum ve yapılarıyla bağlantılı olduğunu ifade etmişlerdir. Güvencesizliğin, işgücü piyasasındaki etkisini inceleyen Amuedo-Dorantes ve Serrano-Padial (2010: 632), belirli süreli iş sözleşmelerin yaygınlaştırılmasının, sınırlı iş istikrarı, zayıf gelişme olanakları ve düşük ücretler yoluyla çalışanlar için yoksulluk riskini artırdığı sonucuna varmışlardır.

³² İşgücü piyasası esnekliği, esnekliğin çeşitlerine göre birçok başlık altında incelenmektedir. Çalışma hayatında esneklik türleri; sayısal esneklik (dışsal ve içsel), işlevsel esneklik ve finansal esneklik olarak sayılabilmektedir (Tangain, 2005: 11; Eichhorst et al., 2010: 11; Parlak & Özdemir, 2011: 5-6, 30-34).

³³ İçsel esneklik, emek yoğunluğundaki değişikliklerle, diğer bir ifadeyle, bir şirketin mevcut koşullara uyum sağlayabilmesi için çalışma süresinin ayarlanmasıyla ilgilidir.

Standing (2011) de geçici işlerin çalışanlar için güvencesizlik anlamına geldiğine ve geçici bir işte çalışmanın düşük gelir statüsü ile sonuçlanabileceğine dikkat çekmektedir.

Liotti ve Canale (2020: 279-286), 2005-2016 döneminde; 15 Avrupa ülkesinde işgücü piyasası kurumlarındaki değişikliklerin çalışan yoksulluğu üzerindeki etkisini irdelemişlerdir. Buna göre; belirlenmiş kurumsal değişiklikler, diğer bir deyişle emeğin deregülasyon düzeyindeki bir artış, güvencesiz işlerde bir artışı ve çalışanların yoksullaşmasını teşvik etmiştir. Ayrıca esneklik hem ülkeler içinde hem de uluslararası düzeyde sosyal çatışmayı besleyen düşük ücretli çalışanlarda bir artışa neden olmuştur. İşgücü piyasasında daha fazla esneklik, çalışan yoksulluğunu artırabilecektir³⁴.

Son yıllarda Avrupa işgücü piyasalarında esneklik ve güvencenin birbiriyle ilişkisi gündeme gelmiştir. 2020 Avrupa Stratejisi'nde de atfı yapıldığı üzere, esneklik ve güvenlik ihtiyaçları arasında daha iyi bir denge olmasının işverenler ve işçiler için karşılıklı faydalar sağlayacağına ilişkin "güvenceli esneklik"³⁵ kavramının önemi artmıştır (Fraser et al., 2011: 5). Özellikle AB'nin mal ve hizmet piyasalarında dış rakipleriyle rekabette yaşadığı sorunlar karşısında kavram olarak güvenceli esneklik ile uygulamaları gündeme gelmiştir (Öcal, 2014a: 1164). Güvenceli esneklik, AB işgücü piyasalarının makro ekonomik değişimler sonucunda karşılaştığı sorunlara ve piyasaların değişen ihtiyaçlarına ve dönüşümlerine uyum sağlamaya yönelik bir politika olarak tanımlanabilir (Öcal, 2014b: 61). Güvenceli esneklik kavramı, işgücü piyasasında işverenlerin esneklik arayışına, işgücünün ise esneklik koşullarında güvence gereksinimlerinin karşılanmasına vurgu yapılarak, işgücü piyasasında karşılıklı destek ve denge temelinde sosyal taraflar arasında uzlaşmanın sağlanmasını hedefleyen bir kavram olarak değerlendirilmektedir (Çakır, 2009: 80). Bununla birlikte, bu bakış açısı iyimser olarak değerlendirilmekte ve itiraz edilmektedir. Buna göre güvenceli esnekliğin, sadece istihdam esnekliği konusunda olanak sağladığı, ancak güvenlik düzeylerine erişim konusunda ise başarısız olduğu ve dolayısıyla çalışanların durumlarını olumsuz etkilediği yönünde eleştiriler yapılmaktadır (LehweB-Litzman, 2012: 70)³⁶. LehweB-Litzman (2012: 69), AB ülkeleri için yoksulluk ile istihdam esnekliği arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Güvenceli esneklik düşüncesinin aksine, ele alınan bütün ülkelerde istihdam esnekliği olmayan işçilerin hala ayrıcalıklı olduğu tespit edilmiştir.

³⁴ Dolayısıyla, işgücü piyasası reformlarının deregülasyonu, bir yandan firmaların işgücü maliyetlerini azaltmalarına ve uluslararası pazarlarda daha rekabetçi olmalarına olanak tanımakta; öte yandan, işçilerin pazarlık gücünün azaltılmasına, onları işsizlik durumunda düşük istihdam koruması ve sınırlı sosyal yardım ile güvencesiz işleri kabul etmeye zorlamaktadır.

³⁵ Güvenceli esneklik (flexicurity) olarak nitelendirilen kavram ile esneklik ve güvenliğin karşılıklı olarak birbirini destekleyen bir şekilde ilişkilendirilmesi ve böylece her ikisinden de daha fazla yararlanılması amaçlanmaktadır.

³⁶ SDI'nin gelişmesiyle ilişkili olarak çalışan yoksulluğunun süreklilik kazanmasının, esneklik ve güvenlik arasındaki dengenin koşullarıyla çelişmekte olduğu ifade edilebilir. Avrupa işgücü piyasalarında esneklik ile (gelir) güvenliği arasında bir tamamlayıcılık yerine değiş tokuş olduğunu yönelik bir şüphede artış olmuştur (Fraser et al., 2011: 5).

Ekonomik gerileme dönemlerinde yenilenmeyen standart dışı sözleşmelerin aşırı kullanımına izin veren değişikliklerin yapılması, gençler ve vasıfsız işçiler gibi belirli işçi kesimlerinin çalışma ve yaşam koşullarını kötüleştirilmektedir (Crettas, 2013: 350). Standart olmayan sözleşmelerin kullanılması ve standart dışı işlerin artması, düşük ücretli işlerin oluşturulmasına olanak sağlamakta ve işgücü piyasasındaki istikrarsızlığı artırmaktadır (Liotti & Canale, 2020: 279). Diğer taraftan işe alma ve işten çıkarma mevzuatının esnekleştirilmesi, cömert sosyal koruma, eğitim ve aktif işgücü piyasası politikaları ile desteklenebilirse istihdam üzerine olumlu etkileri olabilir (Hemerijck & Eichorst, 2009: 27). Ancak refah sistemleri ve kamu kurumlarının, uzun süreli ve artan bir şekilde uygulanan kemer sıkma politikaları dikkate alındığında, işin artan esnekliği karşısında işçilere yeterli bir güvenlik sağlama kapasitesi de sorgulanmaktadır. Gerçekten de başarılı bir güvenceli esneklik stratejisinden bahsedilebilmesi için daha fazla bütçe tasarrufu ve daha düşük sosyal harcamaları savunan mevcut politika eğilimleriyle çelişen güçlü ve müdahaleci kamu aktörlerinin bulunması gerekmektedir (Fraser et al., 2011: 5).

4.3. İşgücü Piyasasında Kayıt Dışlık³⁷

1980 sonrasında neoliberal politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tamamında esnekleşme çerçevesinde işgücü piyasası üzerinde etkili olmuştur. Bu süreç, gelişmekte olan ülkeler için kayıt dışı sektörün büyümesi ile işgücünü işveren karşısında korumasız ve savunmasız hale getiren güvencesiz çalışma koşullarının artması anlamına gelmiştir (Açıkalın, 2007: 45). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerin kentsel işgücü piyasalarında gözlemlenen bir özellik, nispeten yüksek kazançlar ve kabul edilebilir istihdam koşulları ile nitelendirilen küçük ve iyi organize edilmiş bir kayıtlı sektör ile düşük ve değişken kazançlar ve daha olumsuz istihdam koşulları ile nitelendirilen büyük bir kayıt dışı sektörün bir arada bulunmasıdır (Günther & Launov, 2012: 88). Bu noktada istihdamın niteliği önem kazanmakta ve istihdamın niteliği ile yoksulluk arasındaki ilişki görünür olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler, hem işgücünün kayıt dışı olma eğiliminin yüksek olması, hem de yüksek düzeyde yoksulluk sorununun bulunması ile tanımlanır hale gelmiştir (Canelas, 2019: 1097). 1990’lardan itibaren, yoksulluğun azaltılmasına odaklanan politikalarla birlikte, kayıt dışı sektör, genellikle “*yoksulların ekonomisi*” (Millan-Smitmans, 2010: 9) olarak kabul edilmiş ve uluslararası ölçekte yeniden gündeme gelmiştir (Günther & Launov, 2012: 88). Ancak literatür incelendiğinde kayıt dışı istihdam ve yoksulluk arasında, henüz tam olarak anlaşılammış çok karmaşık bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle kayıt dışı sektöre ilişkin literatürde, kayıt dışı istihdam ile ilgili

³⁷ Kayıt dışılık ise, düşük ücretler, geçici ve güvencesiz işler ve kötü çalışma koşulları niteliğiyle çalışanların yoksullaşmasına neden olabilmektedir. Diğer taraftan kayıtlı sektörde de kayıt dışı olma yönünde eğilimler söz konusu olabilmektedir. Bu noktada çalışanların yoksullaşması sürecinde önemli bir unsur olarak görülen kayıt dışı istihdamın incelenmesi gerekmektedir. ILO’ya göre, dünya genelinde istihdam edilen 3,3 milyar insanın büyük çoğunluğu (%60’ı yaklaşık 2 milyar kişi), ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomik güvenlik ve fırsat eşitliğinden yoksundur. Ayrıca istihdamda olmanın her zaman düzgün bir yaşam için garanti sağlamadığı ve birçok işçinin kayıt dışı ekonomiye yöneldiği, dolayısıyla düşük ücretli ya çok az ya da hiç sosyal güvenliğe erişimin ve çalışma haklarının olmadığı işlerde çalıştıkları vurgulanmaktadır (ILO, 2019a: 1-2; ILO, 2020: 18-20, 34).

farklı görüşler bulunmaktadır (Canelas, 2015: 3; Canelas, 2019: 1098). Bu bağlamda; "ikili işgücü piyasası yaklaşımı"³⁸, "neoliberal yaklaşım"³⁹ ve bu iki yaklaşımı birlikte ele alan "ikili kayıt dışı işgücü piyasası yaklaşımı"⁴⁰ olmak üzere üç sınıflandırma bulunmaktadır.

4.3.1. Kayıt Dışılık ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisi

Çalışan yoksulluğu ve kayıt dışı istihdamla ilgili literatürde, çoğunlukla tek yönlü bir ilişki ele alınmakta ve bu çalışmalar birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaktadır (Canelas,

³⁸ Kayıt dışı istihdam ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk görüş olan ikili işgücü piyasası yaklaşımı işgücü piyasasının; yüksek kazançlı ve istikrarlı çalışma koşullarına sahip resmi bir "birincil" piyasa ve birincil piyasaya erişim olanakları olmayan herkesin kendilerini içinde buldukları kayıt dışı "ikincil" bir piyasaya bölündüğü fikrine dayanmaktadır (Canelas, 2015: 3; Harati, 2013: 624). Lewis (1954) ile başlayan ikili işgücü piyasası teorileri, kayıt dışı sektörün, işçilerin, ücretlerin piyasa fiyatlarının üzerinde belirlendiği kayıtlı sektörden çıkarıldıktan sonra, işsizlikten kaçınmak için girdikleri dezavantajlı sektör olduğunu ileri sürmüştür (Günther & Launov, 2012: 88). Bu görüşe göre, kayıt dışı istihdam gönülsüz bir şekilde gerçekleşmekte, çok az sermaye yatırımı gerektirmekte ve işçilere yalnızca geçimlik ücret sağlamaktadır. Kayıtlı sektörde daha fazla kazanabilecek olan kayıt dışı çalışanlar için ortaya çıkan bir sorun ise kayıtlı sektörde iş fırsatlarının olmaması nedeniyle, kayıt dışı olarak çalışmanın bir zorunluluk oluşturmaktadır. Bu anlamda kayıt dışı istihdam, işsizlikten kurtulmak için son çare olarak tanımlanmaktadır (Harati, 2013: 623-625). Kingdon ve Knight (2007: 24)'e göre de yoksullar, kayıt dışı sektörde istihdama girmekte ve istihdam gönülsüz bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla kayıt dışılık ve yoksulluk arasında açıkça bir ilişki bulunmaktadır (Canelas, 2015: 3; Canelas, 2019: 1098). Bu kapsamda, kayıt dışı sektörde çalışan işçilerin kayıtlı sektörde çalışan aynı nitelikteki benzer işçilerden daha az kazandıkları ifade edilmiştir (Günther & Launov, 2012: 88-89).

³⁹ İkinci olarak alternatif ya da neoliberal olarak nitelendirilen yaklaşım, kayıt dışı istihdamı, kayıt dışı istihdamı gelir veya fayda maksimizasyonuna dayalı gönüllü bir seçim olarak görmektedir. Kayıt dışı istihdam, işgücü piyasasının düzenlenmesinden kaynaklanan işgücü maliyetlerinden kaçınmaya çalışan girişimcilere, maliyetleri en minimum seviyeye indirmesi olanağı sağlayan bir stratejiyi temsil etmektedir. Buna göre kayıt dışı sektör, ekonomik birimler tarafından asgari ücret ve vergiler gibi kamu politikalarına bir tepki olarak görülmektedir (Canelas, 2019: 1098; Bulut, 2023: 197). Heckman ve Sedlacek (1985), Magnac (1991), Gindling (1991), Pratas ve Quintin (2006) tarafından yapılan çalışmalar, kayıt dışı sektörde faaliyet göstermenin, finansal avantajlarla gerçekleştirilen gönüllü bir seçim olduğunu ifade eden bu yaklaşımı destekleyen niteliktedirler. Bu kapsamda, kayıt dışılık ile yoksulluk arasındaki bağlantı açık değildir (Canelas, 2015: 3). Neoliberal yaklaşıma göre; iki farklı sektör ve ücret yapısına sahip bir işgücü piyasası, bireyler bu iki sektör arasında serbestçe hareket ettikleri sürece bölümlere ayrılmış bir piyasa olarak kabul edilmeyecektir. Bu ise kayıt dışı sektörde bireylerin gönüllü istihdamına işaret etmektedir. Dolayısıyla kayıt dışı sektörde gönüllü istihdam, bireylerin kazançlarından ziyade faydalarını maksimize edebileceği kayıt dışı sektörün arzu edilen ücret dışı özelliklerinden kaynaklanabilir. Ayrıca işçiler, kayıt dışı sektörde bireysel olarak karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip de olabilirler (Günther & Launov, 2012: 89).

⁴⁰ Bu görüş, ikili işgücü piyasası yaklaşımı ve rekabetçi (neoliberal) işgücü piyasası yaklaşımının görüşlerinin bir kombinasyonu olarak görülmekte ve bu görüşe göre kayıt dışı sektörün daha karmaşık bir yapısı bulunmaktadır. Kayıt dışı sektörü heterojen olarak görmek ve en az iki farklı alt sektörden oluştuğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda doğrudan geçim hedefleri olan kayıt dışı faaliyetlerle birlikte, azalan emek maliyetleri ve sermaye birikim hedefleri ile dinamik faaliyetlerden oluşan iki farklı kademe bulunmaktadır (Canelas, 2015: 3; Canelas, 2019: 1098). Üst kademe, kayıt dışı sektörün belirli özellikleri dikkate alındığında, bireylerin kayıtlı sektöre göre daha fazla kazanmayı beklemesi nedeniyle gönüllü olarak girdikleri rekabetçi bir bölümü temsil ederken, alt kademe kayıtlı işgücü piyasasının dışında kalmış bireylerin katılmadığı bir bölümdür (Günther & Launov, 2012: 89). Bu anlamda kayıt dışı sektörün bir kesimi, önemli ölçüde daha yüksek ortalama kazanç, eğitim ve deneyime bağlı yüksek getiri açısından diğer kesiminden üstündür. Dolayısıyla, kayıt dışı sektör, hem kayıt dışılığın işsizlikten kaçınmak için son çare olarak görüldüğü kişileri hem de kayıt dışı sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahip bireyleri içermektedir. Kayıt dışılık, yoksulluk açısından incelendiğinde ise kayıt dışılık yoksulluğun hem nedeni hem de sonucudur.

2019: 1097-1098). Gasparini ve Tornarolli (2009: 78), 1989-2005 döneminde Latin Amerika bölgesindeki kayıt dışılık eğilimlerini incelemişlerdir. Buna göre, bütün ülkelerde kayıt dışılık eğilimi yüksek olmaya devam etmiştir. Bu çalışmada; kayıt dışı olmanın gönüllü serbest meslek sahipliği düşüncesi ile tutarlı olduğu, vasıfsız gençlerin işgücü piyasasına ücretli olarak girdiği; bilgi, sermaye ve ilişkileri biriktirdikten sonra kendi kayıt dışı işlerini kurduğu, ancak kayıt dışı olmanın daha düşük ücret anlamına geldiği tespit edilmiştir. Ayrıca kayıt dışı ve kayıtlı çalışanlar arasındaki yoksul insan sayısı oranında ortalama olarak dört kat fark bulunmaktadır (Canelas, 2015: 3; Canelas, 2019: 1098).

Loayza vd. (2009: 7-8), çalışan yoksulluğu ile kayıt dışılık arasında yakın bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı, yoksulluk üzerindeki belirleyicilerdendir. Kayıt dışılığın, büyüme üzerinde önemli bir olumsuz etkiye ve Latin Amerika ile Karayip ülkelerinde yoksulluk oranları üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Maurizio (2012: 19), Peru, Şili, Brezilya ve Arjantin’de kayıt dışılık, gelir dağılımı ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Buna göre kayıt dışılık ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Kayıt dışı istihdamın, düşük gelir seviyesinin kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Ancak, kayıt dışılığın ortadan kaldırılmasının yoksulluğu ortadan kaldırmadığını da tespit etmiştir. Bu ise yoksulluk sorununun karmaşık yapısını, birbiriyile etkileşim içerisinde birçok faktörün bulunduğunu ve kayıt dışı istihdamın bu faktörlerden sadece birisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca kayıtlı istihdam için bile yetersiz gelirle sonuçlanan düşük eğitim seviyeleri ve yüksek işsizlik oranları ile gelir dağılımının çok adaletsiz bir şekilde gerçekleşmesi yoksullukla ilişkilendirilmiştir.

Webster vd. (2016: 472), Çin şehirleri olan Beijing, Shanghai ve Guangzhou’da kayıt dışılık, mülkiyet hakları ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Yazarlara göre iş sözleşmesi türleri ve yoksulluk arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre; kısa süreli ve geçici iş sözleşmesi türleri görece daha düşük gelir anlamına gelmektedir. Kısa süreli iş sözleşmeleri, bir işe yönelik kişisel yatırımı engellemekte, ekonomik ve finansal faydalara erişimi de kısıtlamaktadır.

Canelas (2015: 4) ise Ekvador’da yoksulluk ile kayıt dışı istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Kayıt dışılık ve yoksulluk iki yönde birbirini etkilemektedir. Buna göre; kayıt dışı istihdam bir taraftan düşük kazançlar yoluyla hanehalkının yoksulluk durumunu etkilemektedir. Diğer taraftan ise hane reislerinin işsiz kalmayı göze alamamaları sonucunda kayıt dışı istihdamı kabul etmelerinin temel sebebi de hane yoksulluğu olabilir. Canelas (2019: 1097)’a göre yoksulluk ile kayıt dışı istihdam arasında ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda yoksul olmanın kayıt dışı istihdamda bulunma olasılığını etkilediği gibi kayıt dışı istihdamda bulunmanın da yoksulluğun belirleyicisi olduğu düşünülebilir.

Millan-Smitmans (2010: 4,9-10)’a göre de istihdam ilişkilerindeki kayıt dışılık, yoksulların karakteristik özelliklerindedir. Bu kişilerin istihdamları istikrarsız ve değişkendir, dolayısıyla işsiz kalma eğilimleri de yüksektir. Ancak işsiz kalmaları

durumunda işsizlik yardımlarına erişim konusunda da sorunlar yaşamaktadırlar. Diğer taraftan kayıt dışı sektördeki işçiler, kayıtlı çalışanlardan daha düşük ücretlere sahiptir ve ayrıca yasal olarak belirlenmiş asgari ücretin altında gelir de elde edebilirler. Dolayısıyla kayıt dışı istihdamın, birçok durumda yoksul olma olasılığını artırdığı, insanları ekonomik şoklara ve sağlık sorunlarına karşı daha savunmasız hale getirdiği ve genel olarak yaşam koşullarını iyileştirmek ve yoksulluktan kurtulabilmek için önemli bir engel oluşturduğu da tespit edilmiştir.

4.4. Standart Dışı İstihdam Türlerinin Yaygınlaşması

Son yıllarda yeni teknolojilerin gelişmesi ve uluslararası rekabetin artmasına bağlı olarak üretim sürecinde değişiklikler de yaşanmıştır. Bu değişikliklerin ise endüstri ilişkilerine getirdiği en önemli yenilikler esnekleşme ve kuralsızlaşmadır. Esnek çalışma şekilleri, her şeyden önce geleneksel işçi-işveren ilişkisini çalışma yeri, süresi ve şartları bakımından kayda değer ölçüde değiştirmiştir (Aykaç, 1996: 118-119). Kuralsızlaştırma ise çalışanlar açısından güvencesizlik ve sosyal korumaya erişim eksikliği ile sonuçlanmakta ve geleneksel çalışma biçimlerinin yerine standart dışı çalışma türleri geçmektedir. Son yıllarda Avrupa'da, özellikle de hizmet sektöründe SDİ artış göstermektedir. Bu gelişmeler de işlerin kalitesi üzerindeki baskıyı artırarak, düşük düzeyde güvence, kötü çalışma koşulları ve/veya sınırlı sosyal güvenlik hakları ile sonuçlanmaktadır (Kuene, 2015: 378).

Öncelikle standart istihdam biçimlerinin nitelikleri ele alınarak SDİ'nin özelliklerini incelemek gerekmektedir. Buna göre standart istihdam ilişkisi üç temel ve bir destekleyici ayaktan oluşmaktadır. Bunlar; ikili istihdam ilişkisi, standartlaştırılmış çalışma zamanı, sürekli istihdam ve örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı olarak açıklanmaktadır. Örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkı, standart istihdam ilişkisinin destekleyici, diğerleri ise temel ayağını oluşturmaktadır (Vosvo, 2010: 52-62)⁴¹. Bu geleneksel standart istihdam ilişkilerinin dışında ortaya çıkan SDİ türlerinin, dolaylı olarak bu temel işlevleri yerine getiremeyeceği varsayılmaktadır. Bu kapsamda sayılan kriterler temelinde ise SDİ biçimlerinin farklı türleri ortaya çıkabilmektedir (Keller & Seifert, 2005: 306). ILO (2016: 7) yayınladığı bir raporda, SDİ ilişkisinin resmi bir tanımının olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte SDİ'nin; daha çok tam zamanlı, belirsiz süreli ve ikili bir istihdam anlayışı çerçevesinde ele alınan standart istihdam düzenlemeleri dışında kalan çalışma biçimlerini kapsadığını vurgulamaktadır. Bu anlamda hayat boyu süren tam zamanlı istihdam ve sürekli istihdam gibi geleneksel istihdam türlerinin işgücü piyasası içerisindeki yeri gittikçe sınırlı

⁴¹ Tarihsel olarak standart istihdam istikrarlı, sosyal olarak korunan, tam zamanlı ve eve ekme getiren erkek istihdam modeli çerçevesinde bir aileyi desteklemek amacıyla yeterli gelir sağlayan Fordist istihdam sistemine dayanmaktadır (Horemans, 2014: 173-174; Horemans, 2017: 1). Ayrıca standart istihdam ilişkisinin temel çalışma koşulları (günlük ve haftalık azami çalışma süreleri, dinlenme süreleri, ücret, sosyal transferler vb.) ile ilgili konular toplu sözleşme veya iş ve/veya sosyal güvenlik kanunları ile asgari düzeyde düzenlenmiştir. İşin tam zamanlı doğası, istikrarı ve sürekli tam zamanlı çalışma ile bağlantılı sosyal standartlar, bu tanımdaki anahtar unsurlar olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda tam zamanlı istihdam, aileyi geçindirecek bir ücreti ve yeterli düzeyde sosyal korumayı garanti eden, istikrarlı bir iş, işveren ve çalışan arasındaki ilişkileri uzun vadeli bir zemine oturtmaktadır (Bosch, 2006: 43).

bir hale gelmektedir (Bazillier et al., 2014: 3). SDİ'nin olması, mutlaka istihdamın güvencesiz olacağı anlamına gelmemektedir. Ancak güvencesiz işlerin çoğu genellikle standart olmayan işlerden oluşmaktadır. SDİ'nin güvencesiz doğası ise bu istihdamın artmasını Avrupa işgücü piyasasında önemli bir endişe kaynağı haline getirmektedir (Kuene, 2015: 378).

Geniş kapsamlı olarak SDİ; kayıt dışı istihdam, eğreti istihdam, esnek istihdam, savunmasız istihdam gibi kavramları da kapsamaktadır. Buna göre neoliberal politikalarla birlikte kayıt dışı istihdam, eğreti istihdam, esnek istihdam, savunmasız istihdam gibi türlerde çalışanların sayısında artış olmuştur. Bu açıdan ele alındığında, bir dizi kavramın da incelenmesi gerekmele birlikte, bu çalışmanın sınırı kapsamında esnek istihdam ele alınmaktadır⁴². Diğer taraftan dijitalleşmenin, işveren ile işçi arasındaki istihdam ilişkisini değiştirerek SDİ'nin yaygınlaşmasına sebep olması ise, nispeten daha yeni bir olgu olarak dikkat çekmektedir (Aykaç & Murat, 2023: 65).

Esnekleştirme kapsamında, belli bir SDİ biçimlerinin desteklenmesi, zaman içerisinde diğer SDİ ve çalışma biçimlerini de besleyebilecektir (KEİG, 2014: 12-13). SDİ ile bağlantılı olan esnek istihdam, istihdam veya ücret seviyesini kolaylıkla artırıp azaltabilme, hareketliliği artırabilme ve becerilerin daha esnek kullanılabilmesi yeteneğini ifade etmekte ve geleneksel olmayan -standart dışı nitelikte- iş sözleşmelerini gündeme getirmektedir (Arnold & Bongiovi, 2013: 294). Esnek istihdamda ücretler genellikle düşük ve sosyal güvence ise ya çok az bulunmakta ya da hiç bulunmamaktadır (Yücel & İzdeş, 2017: 3-4). Horemans (2017: 1), çalışmasında farklı SDİ türlerinin olduğunu ifade etmekte birlikte, çalışan yoksulluğu perspektifinden işgücü piyasasına katılımlarının eksik olması nedeniyle kısmi süreli çalışma ve geçici çalışmanın ilgi çekici olduğunu vurgulamıştır⁴³.

Avrupa'da ekonomik kriz boyunca, SDİ türleri yaygınlaşmış ve türlerinde de bir çeşitlilik yaşanmıştır. Standart dışı olarak çalışanları işgücü piyasasına entegre ederek, onlara standart istihdam ilişkisinde bulunanlarla aynı koşulların sağlanması yoluyla güvencesizliğe düşmemeleri için özel önlemler sağlanmıştır. Ancak ekonomik büyüme ve iyi ekonomik şartların hâkim olduğu dönemlerde dahi, SDİ sıklıkla güvencesizlikler

⁴² Ancak esnek istihdam ve SDİ arasındaki ilişkiye değinmek yararlı olabilir. Buna göre; SDİ biçimlerindeki artış, esnekleştirme uygulamalarının yaygınlaşmasına paralel olarak görülmekle birlikte, esnek çalışma ve eğretiliğin farklı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Esneklik ve esnekleştirme uygulamaları, büyük ölçüde yasal ve sendikal korumanın bulunduğu durumlarda, istihdam türleri ve çalışanlar arasında hızla eğretilemeye yol açmakla birlikte, esnek çalışma türlerinin tamamının eğreti olduğunu ya da eğretileşme yönünde bir eğilimi aynı ölçüde içerdiklerini söylemek doğru bir ifade olmayacaktır. Hak kayıplarını önlemeye yönelik ihtiyaç duyulan düzenlemeler yapıldığı durumlarda, içsel esneklik (çalışma zamanı esnekliği) uygulamalarının dışsal esneklik türlerine (belirli süreli çalışma, özel istihdam bürosu tarafından gerçekleştirilen bütün istihdam biçimleri) göre daha olumlu koşullara sahip bir esneklik uygulaması olduğu belirtilmektedir (Keller & Seifert, 2005: 310).

⁴³ Kısmi süreli veya geçici olarak çalışanların gelir açısından görece olumsuz durumda olmalarının sebebinin yavaş ekonomik büyüme, yüksek işsizlik oranları ve uluslararası rekabet tarafından ortaya çıkan baskılar ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda SDİ türleri, genel istihdam oranlarını eski haline getirmek veya en azından sürdürülebilir kılmak için tartışılmalı olarak gündeme gelmiştir.

ilişkilendirilmektedir. Yapılan reformlar ve getirilen yeni tür sözleşmeler gözlemlendiğinde, bu tür iş sözleşmeleri işgücü piyasasının katmanlı bir hale getirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu anlamda belirli süreli sözleşmeler yapma ve yenileme olanaklarının geliştirilmesinin, uzun vadeli istihdam için bir basamak olması fırsatı bulunmamaktadır. Dolayısıyla esnekleşmenin, ekonomik şartların dayattığı koşullara uyum sağlama ihtiyacı olarak algılandığı durumlarda, öncelikle standart dışı olarak çalışanlar istihdam ilişkileri ve statülerinde ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak olumsuz etkilenmekte ve bu durum işçileri korumasız ve güvencesiz hale getirmektedir (Lang et al., 2013: 5, 25-26).

Avrupa'da SDİ'nin daha fazla yaygınlaşması ile ABD'de görülen çalışan yoksulluğu tehlikesinin yaygınlaşması korkusu da canlanmaktadır. Dünya genelinde işgücü piyasalarında ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi, çalışan yoksulluğun artma yönünde bir eğilimin olmasıdır. Bunun sebebi, işin kalitesine bakılmaksızın işgücüne katılımın artırılmasıdır. Bu durum ise asgari ücretli ve daha az korumalı işlerin oluşturulması ile sonuçlanabilmektedir. Dolayısıyla bu da bir taraftan kolaylıkla işgücüne katılımın arttığı, diğer taraftan ise yoksulluğun etkilenmeden kaldığı bir duruma yol açabilmektedir. Diğer bir deyişle, işsiz yoksullar çalışan yoksul kategorisine geçmektedir (Airio, 2008: 11, 34). Bu bağlamda hem kısmi süreli çalışanlar hem de geçici olarak istihdam edilenler daha yüksek yoksulluk riskiyle ilişkili olarak gösterildiğinden (Horemans, 2014: 172), Avrupa genelinde bu endişelerin anlamsız olmadığı ifade edilebilir.

5. Bulgular ve Tartışma

Günümüzde mevcut istihdam koşulları ile çalışanların yoksullaşmasının engellenememesi, çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi gündeme getirmekte, bu noktada istihdamın niceliksel boyutundan ziyade niteliksel özellikleri önem kazanmaktadır⁴⁴. Çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişki; i. işsizlik oranlarında artış, ii. emek piyasalarında esnekleşme, iii. emek piyasalarında kayıt dışılığın artması, iv. standart dışı çalışmanın yaygınlaşması şeklinde dört başlık altında incelenmeye çalışılmıştır. İstihdamdaki durum açısından, esnekleşme ve emek piyasalarının istikrarsızlaştırılması altında yeni çalışma türleri ve iş sözleşmelerinin ortaya çıktığı bilinmektedir. ILO (2019)'ya göre küresel ölçekte çalışanların yaklaşık %60'ı herhangi bir iş sözleşmesine sahip değildir. Ayrıca küresel istihdamın yaklaşık yarısını (%50) oluşturan ücret veya maaşlı çalışanların %45'i tam zamanlı ve sürekli nitelikte istihdam edilmekte, ancak bu oranda da bir azalış olmaktadır. Dolayısıyla diğer tarafta esnekleşme kapsamında kısmi süreli veya geçici olarak istihdam edilme durumu önemli bir gündem haline gelmektedir.

Kısmi süreli çalışma istatistiksel olarak incelendiğinde, AB ortalamasında (2005'te %15,3) oransal olarak bir artış bulunmakla birlikte 2022 yılında %17,6 olarak

⁴⁴ *İstihdamın niteliğindeki değişimin çalışanların yoksullaşması üzerindeki olumsuz etkisi büyük ölçüde, özellikle neoliberal politikalar kapsamında hızla yaygınlaşan kısmi süreli, geçici ve kendi hesabına çalışma gibi istihdam biçimleri ve bunun sonucunda da çalışma ücreti, süresi ve statüsünün, çalışanlar aleyhine değişmesi şeklinde kendini göstermektedir (Gündoğan, 2007: 32).*

gerçekleşmiştir. 1983-2022 döneminde incelenen ülkelerin neredeyse tamamında kısmi süreli çalışma oranının -oran yüksek olmakla birlikte İsveç, İzlanda ve Norveç'te azalış-dönem başından itibaren artış-azalış eğilimleri göstererek yükseldiği gözlemlenmektedir⁴⁵. Kısmi süreli çalışanlar içerisinde gönülsüz olanların oranı incelendiğinde ise AB ortalamasında 2004 (%22,7)'ten 2022 (%20,8)'ye gelindiğinde artış-azalış eğilimleri ile -oranı hala yüksek olarak değerlendirilebilir- bir düşüş söz konusudur. 1983-2022 döneminde kısmi süreli gönülsüz çalışanların oranı ülkeler arasında farklılık göstermektedir⁴⁶. Dönem sonu itibarıyla düşüş yaşanan Fransa (%25,9), Finlandiya (%25,9), İsveç (%21,9) ve Belçika (%18,5)'da gönülsüz yarı zamanlı çalışma oranının yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1)⁴⁷.

Tablo: 1
Seçilen Ülkelerde Kısmi Süreli Çalışan Oranı, (%), (Toplam İstihdam)

		1983	1995	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2020	2021	2022
AB 28 / 27	Toplam	:	:	15,3	16,4	17,4	18,6	18,6	18,3	18,2	17,7	17,6
	Gönülsüz	:	:	22,7	25,0	28,2	31,2	30,2	25,8	24,5	23,3	20,8
Belçika	Toplam	7,9	13,6	21,5	21,9	23,7	24,3	24,7	24,9	24,4	24,1	23,8
	Gönülsüz	26,8	29,1	17,7	14,8	11,4	9,5	8,8	5,8	4,7	21,4	18,5
Danimarka	Toplam	23,6	21,4	21,9	23,0	24,8	24,0	25,0	24,2	23,4	23,9	24,2
	Gönülsüz	11,6	17,2	15,3	13,4	15,6	17,9	13,5	10,9	11,7	9,3	6,3
Almanya	Toplam	12,2	16,0	21,9	25,4	25,6	26,7	26,7	27,2	27,8	27,8	28,0
	Gönülsüz	:	10,1	17,8	22,6	21,7	15,6	12,0	9,2	7,4	7,2	6,1
İrlanda	Toplam	6,5	12,0	16,6	17,9	22,4	23,7	21,9	19,7	18,2	19,8	20,1
	Gönülsüz	28,1	34,1	:	11,0	31,9	42,3	30,8	16,2	13,9	12,6	9,8
Yunanistan	Toplam	5,7	4,4	4,5	5,4	6,3	8,4	9,8	9,1	8,6	8,2	8,0
	Gönülsüz	29,3	41,6	53,3	45,1	54,7	68,2	72,0	66,4	65,4	55,7	49,1
İspanya	Toplam	:	7,2	8,8	11,4	12,9	15,7	15,1	14,5	13,9	13,7	13,3
	Gönülsüz	:	22,3	20,6	33,3	50,1	63,3	61,9	54,4	52,2	53,4	50,8
Fransa	Toplam	9,4	15,5	16,9	17,2	17,6	18,1	18,3	17,5	17,0	17,3	16,5
	Gönülsüz	:	39,9	29,3	31,5	34,8	39,4	44,0	37,9	38,2	28,3	25,9
İtalya	Toplam	4,2	6,4	12,4	13,4	14,8	17,6	18,5	18,7	18,2	18,2	17,9
	Gönülsüz	31,7	37,6	36,5	39,3	50,2	62,8	64,3	65,8	66,2	62,8	57,9
Lüksemburg	Toplam	6,6	7,9	16,3	17,8	17,5	18,7	19,2	17,0	18,1	18,1	18,3
	Gönülsüz	:	8,9	6,6	5,2	7,9	10,6	11,6	12,9	11,6	9,3	10,3
Hollanda	Toplam	21,0	37,0	45,2	45,7	48,1	49,8	49,7	50,2	50,8	42,7	42,6
	Gönülsüz	:	7,4	3,9	5,1	5,6	9,8	9,9	5,4	6,0	3,7	2,7
Avusturya	Toplam	:	13,3	19,9	22,0	24,4	26,0	27,8	27,2	27,2	28,7	29,7
	Gönülsüz	:	7,6	9,2	12,3	11,6	11,8	13,0	9,0	9,3	9,2	7,9
Portekiz	Toplam	:	6,3	8,2	8,9	8,5	11,1	9,5	8,1	7,5	6,9	6,8
	Gönülsüz	:	28,5	29,7	38,6	42,1	48,8	48,7	43,7	44,4	41,1	40,3
Finlandiya	Toplam	:	11,4	12,8	13,4	13,9	14,0	14,9	15,5	14,8	16,9	17,0
	Gönülsüz	:	45,9	30,0	25,2	27,9	26,1	34,2	30,9	32,1	31,6	25,9
İsveç	Toplam	:	25,4	23,1	24,2	25,8	24,7	23,9	22,5	22,3	20,4	20,3
	Gönülsüz	:	29,0	23,3	25,8	28,1	29,7	28,3	22,9	23,0	25,1	21,9
İzlanda	Toplam	:	30,2	19,2	21,1	22,4	20,8	24,0	21,5	22,8	21,9	22,0
	Gönülsüz	:	17,2	:	5,5	21,7	17,6	13,0	15,8	18,9	15,4	11,4

⁴⁵ Kısmi süreli çalışma oranı; Hollanda (%42,6), İsviçre (%37,6), Avusturya (%29,7), Almanya (%28), Birleşik Krallık (%24,4), Danimarka (%24,2), Belçika (%23,8), İzlanda (%22), İsveç (%20,3) ve İrlanda (%20,1)'da hem AB ortalamasının üzerindedir hem de İsveç ve İzlanda dışında ülkelerin tamamında önemli ölçüde artmıştır.

⁴⁶ Bir taraftan artış-azalış eğilimleri olurken dönem sonu itibarıyla oranın azaldığı (Belçika, Danimarka, Almanya, İrlanda, Fransa, Hollanda, Finlandiya, İsveç, İzlanda ve Norveç) veya yükseldiği (Yunanistan, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Avusturya, Portekiz, İsviçre, Birleşik Krallık ve Türkiye) tespit edilmiştir.

⁴⁷ Ayrıca 2022 yılında gönülsüz kısmi süreli çalışanların oranı, sırasıyla İtalya, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Finlandiya ve İsveç'te AB ortalamasının üzerinde görünmektedir.

Norveç	Toplam	:	27,3	29,1	27,5	27,6	27,0	26,0	25,8	25,2	24,8	24,4
	Gönülsüz	:	15,6	14,3	17,3	17,8	18,8	:	19,7	20,5	15,3	13,3
İsviçre	Toplam	:	32,0	32,5	34,2	35,1	36,9	38,0	38,2	37,8	37,6	
	Gönülsüz	:	:	6,3	6,2	7,2	7,7	8,6	8,5	7,9	8,0	6,8
Birleşik Krallık	Toplam	18,2	23,2	25,1	24,1	25,7	25,6	25,2	24,4	:	:	:
	Gönülsüz	9,6	14,0	7,8	10,6	:	20,3	16,0	13,2	:	:	:
Türkiye	Toplam	:	:	:	7,9	11,1	11,9	9,9	9,9	11,8	:	:
	Gönülsüz	:	:	:	7,6	8,6	7,0	11,2	14,1	15,3	:	:

Kaynak: Eurostat, *Part-time Employment, Involuntary Part-time Employment*, 31.10.2023.

Geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar, AB’de 2004-2022 döneminde azalış-artış eğilimleri ile oransal olarak küçük oranda (-%0,2) olmakla birlikte azalmıştır. Gönülsüz olarak geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar ise 2004-2022 döneminde %7,1’den %4,3’e gerilemiştir. Söz konusu azalış, hem geçici iş sözleşmesi ile çalışanların karşılaşılabileceği olumsuz koşullar hem de gönülsüzlük nedeniyle önemli olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bu orandaki azalışın olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmesi, azalış gösterenlerin sürekli iş sözleşmesi ile çalışmaya veya zaman zaman çalışmaya ya da gönüllü olarak kısmi süreli çalışmaya geçiş yapması durumunda anlam taşıyacaktır. Geçici iş sözleşmesi ile faaliyet gösterenler arasında ise sürekli bir iş bulamayan gönülsüz çalışanların oranı 2004’te %49,7’den 2022’de %30,4’e gerilemiştir. Söz konusu azalışın önemli olduğunu ifade etmekle birlikte, oranın azalışa rağmen yüksek olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle geçici iş sözleşmesi çerçevesinde faaliyet gösteren üç kişiden biri gönülsüz olarak çalışmakta ve sürekli bir iş bulamamaktadır (Tablo 2)⁴⁸.

Gönülsüz olarak geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar incelendiğinde, 2004-2022 döneminde neredeyse incelenen ülkelerin -Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İsviçre- tamamında artış-azalış eğilimleri ile dönem sonunda oran düşmüştür. Fransa, İtalya, Finlandiya ve Türkiye’de gönülsüz olarak geçici çalışanların oranının AB ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. İspanya (%12,8), İtalya (%8,6), Portekiz (%9,1) ve Türkiye (%8,5)’de gönülsüz olarak geçici iş sözleşmesiyle çalışanların oranı görece daha yüksektir. Geçici iş sözleşmesi ile çalışanlar arasında sürekli bir iş bulamayan gönülsüz istihdam edilenlerin oranı ise 1983-2022 döneminde hem AB ortalamasında hem de incelenen ülkelerin tamamında artış-azalış eğilimleri göstererek dönem sonunda azalmıştır. Türkiye (%78,9), İspanya (%60,1), Portekiz (%54,7), İtalya (%50,6) ve Yunanistan (%30,7)’da geçici iş sözleşmesi ile çalışanların sürekli iş bulamaması nedeniyle gönülsüz olarak çalışması AB ortalamasının üzerinde iken, AB ortalamasından düşük olmakla birlikte oran Belçika (%28,7), Fransa (%27,7), Norveç (%30), Birleşik Krallık (%28,3) ve Finlandiya (%21)’da dikkat çekici görünmektedir (Tablo 2).

⁴⁸ Geçici iş sözleşmesi ile çalışanların oranı, 1983-2022 döneminde artış-azalış eğilimleri ile Danimarka (-%1,2), Yunanistan (-%4,9), İspanya (-%13,8), Finlandiya (-%0,1), Norveç (-%2,8), Birleşik Krallık (-%1) ve Türkiye (-%1) dışında diğer ülkelerin tamamında artmıştır. 2022 yılında Hollanda (%27,4), İspanya (%21,2), İtalya (%16,9), Portekiz (%16,6), Finlandiya (%16,3), Fransa (%16,1) ve İsveç (%14,8)’te AB ortalaması üzerinde geçici iş sözleşmesi ile çalışma söz konusudur.

Tablo: 2
Seçilen Ülkelerde Geçici İş Sözleşmesi ile Çalışanların Oranı (%) (Çalışanlar)

		1983	1995	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2020	2021	2022
AB	Toplam (Çalışanlar)	:	:	14,3	15,8	15,1	14,8	15,6	15,1	13,4	14,1	14,1
	Gönülsüz	:	:	7,1	8,4	8,3	8,2	8,8	7,9	6,8	5,0	4,3
	Gönülsüz (Geçici)	:	:	49,7	53,1	55,2	55,1	56,2	52,1	51,1	35,3	30,4
Belçika	Toplam (Çalışanlar)	5,4	5,3	8,7	8,6	8,1	8,1	9,1	9,9	9,3	9,6	9,4
	Gönülsüz	1,7	2,2	7,4	5,4	6,0	6,3	7,1	7,0	6,4	2,9	2,7
	Gönülsüz (Geçici)	31,8	41,9	84,8	62,9	74,5	78,0	77,5	70,3	68,6	29,8	28,7
Danimarka	Toplam (Çalışanlar)	:	12,1	9,8	9,0	8,2	8,5	12,9	10,8	10,9	10,9	10,9
	Gönülsüz	3,8	5,3	5,4	3,3	3,9	4,2	4,5	3,8	3,7	1,8	1,4
	Gönülsüz (Geçici)	33,2	43,9	55,1	36,7	47,2	50,1	35,2	34,8	34,1	16,8	12,4
Almanya	Toplam (Çalışanlar)	:	10,3	12,4	14,5	14,4	13,4	13,2	12,0	10,8	11,5	12,5
	Gönülsüz	:	1,4	1,6	2,8	2,4	1,9	1,9	1,5	0,7	0,8	0,7
	Gönülsüz (Geçici)	:	11,4	12,8	19,5	16,6	14,0	14,5	12,3	6,5	6,7	5,6
İrlanda	Toplam (Çalışanlar)	6,1	10,2	3,4	9,2	10,2	10,7	8,9	9,6	8,9	10,1	8,7
	Gönülsüz	3,3	6,5	3,3	1,3	2,8	5,3	4,3	2,4	2,3	1,7	1,6
	Gönülsüz (Geçici)	54,8	63,5	22,5	14,1	28,0	49,6	48,3	24,8	25,6	17,2	18,9
Yunanistan	Toplam (Çalışanlar)	16,2	10,2	12,5	11,0	12,6	10,2	11,2	12,6	10,1	12,1	11,3
	Gönülsüz	12,7	8,0	9,0	7,9	9,2	7,5	8,0	9,3	7,4	5,6	3,5
	Gönülsüz (Geçici)	78,4	78,3	71,9	71,7	73,2	73,5	70,9	73,7	72,6	46,5	30,7
İspanya	Toplam (Çalışanlar)	:	35,0	32,2	30,4	24,5	23,4	26,3	26,4	23,8	24,9	21,2
	Gönülsüz	:	30,2	22,2	20,6	20,3	19,8	23,0	21,2	19,5	16,1	12,8
	Gönülsüz (Geçici)	:	86,2	69,0	67,9	82,7	84,6	87,2	80,1	81,8	64,5	60,1
Fransa	Toplam (Çalışanlar)	3,3	12,2	12,8	15,5	15,4	15,4	16,6	17,1	15,2	15,6	16,1
	Gönülsüz	:	7,4	8,0	8,3	8,6	9,3	8,3	7,4	5,9	4,5	
	Gönülsüz (Geçici)	:	58,3	51,7	53,6	55,8	55,9	48,4	48,7	37,7	27,7	
İtalya	Toplam (Çalışanlar)	6,6	7,2	11,9	13,2	12,7	13,2	14,0	17,1	15,2	16,6	16,9
	Gönülsüz	4,3	3,7	6,7	8,5	8,6	9,6	10,2	13,7	12,1	8,4	8,6
	Gönülsüz (Geçici)	65,5	51,2	56,6	64,8	67,7	73,1	72,6	79,8	79,6	50,9	50,6
Lüksemburg	Toplam (Çalışanlar)	3,2	:	4,8	6,8	7,0	7,2	8,5	9,6	7,8	9,2	7,3
	Gönülsüz	0,6	0,7	1,8	2,5	2,5	3,4	4,1	0,2	4,9	0,9	1,0
	Gönülsüz (Geçici)	18,5	21,3	36,8	36,5	36,0	47,6	47,8	2,2	63,2	10,2	13,7
Hollanda	Toplam (Çalışanlar)	5,7	10,8	14,3	16,8	17,2	20,0	20,6	20,5	18,1	27,1	27,4
	Gönülsüz	3,7	5,3	3,8	4,8	4,2	6,0	7,2	5,6	4,6	4,3	3,7
	Gönülsüz (Geçici)	64,1	48,7	26,7	28,6	24,2	29,9	34,9	27,1	25,3	15,8	13,7
Avusturya	Toplam (Çalışanlar)	:	6,0	8,7	8,8	9,4	9,2	9,0	8,7	8,2	8,8	8,7
	Gönülsüz	:	0,8	1,0	1,3	0,8	0,8	0,8	0,8	0,6	0,3	0,3
	Gönülsüz (Geçici)	:	13,9	:	14,6	8,7	8,2	9,1	9,1	7,7	3,7	3,3
Portekiz	Toplam (Çalışanlar)	:	10,0	19,7	22,3	22,8	21,4	22,3	20,8	17,8	16,6	16,6
	Gönülsüz	:	8,3	13,7	18,2	19,2	18,4	18,8	17,1	14,6	9,2	9,1
	Gönülsüz (Geçici)	70,7	83,4	69,2	81,7	84,1	86,1	84,6	82,0	82,2	55,5	54,7
Finlandiya	Toplam (Çalışanlar)	:	16,4	17,1	16,5	15,2	15,3	15,7	15,2	14,6	16,5	16,3
	Gönülsüz	:	9,4	10,9	10,6	9,8	10,2	11,2	10,2	9,6	4,1	3,4
	Gönülsüz (Geçici)	:	57,1	64,0	64,2	64,5	66,5	71,2	66,8	65,7	25,0	21,0
İsveç	Toplam (Çalışanlar)	:	12,9	15,5	17,2	16,0	16,3	16,1	15,7	14,8	14,4	14,8
	Gönülsüz	:	10,5	3,5	9,7	9,3	9,4	8,7	7,8	8,0	2,7	2,9
	Gönülsüz (Geçici)	:	81,4	22,5	56,4	58,2	57,5	53,9	49,6	54,1	18,9	19,9
İzlanda	Toplam (Çalışanlar)	:	6,2	5,3	12,3	12,4	14,2	11,9	7,9	8,4	:	13,0
	Gönülsüz	:	1,2	2,9	0,6	1,6	1,3	0,7	0,6	:	:	:
	Gönülsüz (Geçici)	:	20,0	55,1	4,7	12,7	8,8	5,6	7,6	:	:	:
Norveç	Toplam (Çalışanlar)	:	11,1	10,2	10,0	8,9	8,9	9,4	8,6	8,4	9,4	8,3
	Gönülsüz	:	3,8	1,1	4,6	3,5	3,9	4,0	4,0	4,0	2,1	2,5
	Gönülsüz (Geçici)	:	34,7	10,4	46,1	39,7	43,9	42,4	45,9	47,4	22,8	30,0
İsviçre	Toplam (Çalışanlar)	:	:	12,1	12,9	13,0	12,9	13,3	12,7	12,7	13,1	13,2
	Gönülsüz	:	:	:	:	1,3	1,1	1,5	1,5	1,5	1,8	1,6
	Gönülsüz (Geçici)	:	:	:	10,3	8,4	11,3	11,9	11,5	13,6	11,8	
Birleşik Krallık	Toplam (Çalışanlar)	5,4	6,8	5,6	5,6	5,0	5,3	5,4	4,4	:	:	:
	Gönülsüz	2,0	3,1	1,6	1,6	2,0	2,1	1,8	1,2	:	:	:
	Gönülsüz (Geçici)	37,7	45,1	27,8	28,8	39,7	39,5	33,7	28,3	:	:	:
Türkiye	Toplam (Çalışanlar)	:	:	:	11,8	11,4	11,9	13,2	11,5	10,8	:	:
	Gönülsüz	:	:	:	10,2	9,9	10,2	10,6	9,2	8,5	:	:
	Gönülsüz (Geçici)	:	:	:	86,6	86,9	85,9	80,6	79,5	78,9	:	:

Kaynak: Eurostat, *Temporary Employment, Involuntary Temporary Employment*, 31.10.2023.

Bu veriler, tam zamanlı çalışmanın yerini, kısmi süreli çalışmanın; sürekli iş sözleşmesi ile çalışmanın yerini de geçici iş sözleşmesiyle çalışmanın almaya devam ettiğini göstermektedir. Bu noktada neoliberal ekonomi politikalarının uygulanmasıyla ortaya çıkan yapısal işsizliğe de değinmek gerekmektedir. Nitekim SDİ biçimlerinin yaygınlaşmasının ve bu kapsamda kısmi süreli ve geçici iş sözleşmesi ile çalışanların arttığı dönemde, işsizlik oranlarında düşme yönünde bir eğilimin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla işsizlik oranında yaşanan azalmaların bir nedeni olarak SDİ biçimlerinin yaygınlaştırılması gösterilebilir. Standing (2011) de kısmi süreli işlerde yaşanan artış ile işsizlik ve eksik istihdamın boyutunun gizlenmiş olduğunu ifade etmektedir. Avrupa işgücü piyasaları da son yıllarda belirgin bir şekilde düşük ücretlerin veya sınırlı çalışma sürelerinin ya da geçici süreli çalışma veya kötü çalışma koşullarının hâkim olduğu olumsuz/düşük nitelikli işlerin görece genişlemesiyle istihdamın artan bir şekilde segmentasyonu ve geçicileşmesi ile karakterize edilmektedir (Fraser et al., 2015: 3).

SDİ edilenler, tam olarak iş potansiyellerini gerçekleştiremedikleri için yoksulluk riskine maruz kalma olasılıkları daha yüksektir. Kısmi süreli ve geçici işler genellikle çekirdek işgücüne yönelik olmadığı için bu işleri işgal eden kişilerin pazarlık gücü daha zayıftır ve eğitim alma olasılıkları daha düşüktür. İşsizliğe ise tekrarlayan bir şekilde maruz kalma olasılıkları daha yüksektir. Dolayısıyla da kısmi süreli ve geçici olarak çalışanlar daha düşük bir beşerî sermayeye sahiptirler. Bu durum da gelecekteki istihdam fırsatlarını ve kazanç potansiyellerini sınırlandırmaktadır (Lohmann & Marx, 2018: 150-152).

AB'de tam zamanlı çalışanlar arasındaki yoksulluk oranı 2007'de %7,2 ve 2022'de %7,1⁴⁹; kısmi süreli çalışanların yoksulluk oranı ise 2005'te %11,1 ve 2022'de %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık olarak artış-azalış eğilimleri olmakla birlikte, mevcut durumda kısmi süreli çalışanlarda yoksulluk riski ve oransal artış görece daha yüksek görünmektedir⁵⁰. Oran, Fransa, Birleşik Krallık, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, İspanya, Türkiye ve Yunanistan'da AB ortalamasının üzerinde gerçekleşmektedir. Oranın en yüksek olduğu ülkeler ise Yunanistan, İspanya, İtalya, Portekiz, Türkiye ve Fransa'dır. Dolayısıyla, kısmi süreli çalışanların yoksulluk oranlarının da Güney Avrupa refah rejimleri ile ilişkilendirilen ülkelerde görece daha ciddi bir sorun olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Bununla birlikte, kısmi süreli çalışmanın artmasının, çalışanların yoksulluğu açısından, ortalama tam süreli çalışanlara göre daha yüksek yoksulluk riskiyle karşılaştıkları görülmektedir. Genel olarak kısmi süreli çalışanlar ve özellikle de gönülsüz kısmi süreli çalışanlar için düşük ücret, istikrarsız işler, tek gelir sahibi olma ve bağımlı hanehalkı üyeleri

⁴⁹ Tam zamanlı çalışanların yoksulluk oranı Avusturya, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Türkiye ve Yunanistan'da AB ortalaması üzerinden gerçekleşmektedir. Bu anlamda tam zamanlı işlerde çalışanların yoksulluk riskinin Güney Avrupa refah rejimini ile nitelendirilen ülkelerde görece daha yaygın olduğu görülmektedir.

⁵⁰ Kısmi süreli çalışanların yoksulluk oranı ise dönem içerisinde artış-azalış eğilimleri ile İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, İsveç, Norveç ve Birleşik Krallık'ta (oransal olarak görece az veya çok) artarken, diğer ülkelerde azalmıştır. Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Birleşik Krallık'ta ise hem kısmi süreli hem de tam süreli çalışanların yoksulluk oranları yükselmiştir.

gibi farklı risk faktörlerinin bir arada bulunduğu ülkelerde daha yüksek yoksulluk riski bulunmaktadır. Dolayısıyla, hem hanehalkının içinde bulunduğu durum, kısmi süreli çalışanlar ve koşulları ile ülkeler arasında farklılıklar olabileceğini kabul etmek gerekmektedir (Lohmann & Marx, 2018: 150; Horemans & Marx, 2013; Horemans et al., 2016)⁵¹.

Tablo: 3
Seçilmiş Ülkelerde Çalışma Süresine Göre Çalışan Yoksulluğu (%)

		2003	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2020	2021	2022
AB 28 / 27	Tam	:	:	7,2	7,1	7,2	7,8	7,5	7,3	7,6	7,1
	Kısmi*	:	11,1	12,1	12,5	14,7	15,8	15,1	13,8	14,2	13,5
Belçika	Tam	6,2	3,4	3,5	3,9	3,5	3,7	4,1	3,2	2,8	2,7
	Kısmi	7,0	5,5	5,5	5,8	5,9	6,5	5,5	6,2	5,9	5,5
Danimarka	Tam	3,9	4,3	3,7	5,1	4,2	3,2	4,2	4,3	3,6	2,8
	Kısmi	:	6,0	5,1	10,0	7,9	14,1	10,2	7,4	7,4	9,4
Almanya	Tam	:	3,5	6,1	5,4	6,3	6,5	5,7	6,5	6,7	5,3
	Kısmi	:	6,6	10,1	11,2	13,4	15,2	12,8	11,0	11,7	9,6
İrlanda	Tam	6,0	5,1	3,8	5,1	3,1	2,9	2,6	4,2	3,2	3,7
	Kısmi	19,4	12,5	11,3	6,5	8,7	10,2	9,2	11,1	9,2	12,8
Yunanistan	Tam	12,5	11,8	12,9	11,7	10,7	12,2	9,1	9,0	10,5	9,9
	Kısmi	26,1	22,5	27,2	29,4	27,0	30,3	20,9	21,0	21,0	18,4
İspanya	Tam	:	9,9	9,7	9,2	8,9	10,7	10,7	9,7	10,9	9,7
	Kısmi	:	16,6	14,6	19,3	18,7	24,3	22,1	19,0	21,4	21,2
Fransa	Tam	:	4,4	5,3	5,2	5,9	6,5	5,5	5,3	5,5	5,4
	Kısmi	:	9,3	10,9	11,2	13,1	13,5	15,5	17,2	13,9	15,8
İtalya	Tam	:	8,4	8,5	8,6	9,3	10,0	10,3	9,6	10,1	9,7
	Kısmi	:	13,5	14,6	14,5	19,2	19,9	18,6	16,3	20,0	19,9
Lüksemburg	Tam	6,8	7,9	8,7	10,0	10,1	9,6	10,0	10,5	11,8	11,0
	Kısmi	8,9	29,5	10,2	12,4	14,0	15,9	18,9	16,8	21,2	16,8
Hollanda	Tam	:	5,8	4,3	5,1	3,4	4,8	3,8	3,9	3,8	3,7
	Kısmi	:	4,6	4,3	4,5	4,5	5,0	5,7	5,9	5,8	5,4
Avusturya	Tam	7,5	6,1	5,3	6,4	6,8	6,9	6,3	5,4	6,5	7,3
	Kısmi	15,4	7,8	8,1	9,0	9,5	9,4	10,1	10,0	8,3	10,0
Portekiz	Tam	:	10,5	7,7	8,1	8,8	9,5	9,9	8,4	10,5	9,6
	Kısmi	:	31,0	27,8	32,7	28,0	30,2	24,0	25,8	26,0	24,0
Finlandiya	Tam	:	3,4	3,4	3,0	2,7	2,7	1,9	2,3	2,3	2,0
	Kısmi	:	12,4	14,8	6,7	10,6	6,4	10,6	9,9	5,2	6,2
İsveç	Tam	:	5,1	5,8	6,1	5,7	5,3	6,0	5,2	4,2	5,9
	Kısmi	:	7,5	7,4	10,6	12,0	10,3	13,2	14,0	13,5	12,6
İzlanda	Tam	:	6,0	6,0	4,3	4,1	4,8	:	:	:	:
	Kısmi	:	8,0	6,4	6,7	9,7	8,2	:	:	:	:
Norveç	Tam	3,8	3,3	4,4	3,7	4,6	4,3	5,0	4,7	3,3	4,7
	Kısmi	20,3	6,2	6,0	8,5	7,9	10,6	11,6	7,4	10,7	8,9
İsviçre	Tam	:	:	6,7	6,4	6,6	5,4	6,5	6,5	5,7	:
	Kısmi	:	:	9,6	10,5	9,8	11,6	9,7	10,1	9,3	:
Birleşik Krallık	Tam	:	:	5,8	5,3	6,2	6,0	:	:	:	:
	Kısmi	:	:	12,0	11,4	13,6	14,1	17,2	:	:	:
Türkiye	Tam	:	:	16,3	16,7	14,2	13,2	12,8	12,4	12,1	:
	Kısmi	:	:	30,6	28,6	20,9	15,3	16,6	14,9	18,2	:

Kaynak: EUROSTAT, EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument, (21.10.2023).

* Haftalık 30 saatin altındaki çalışmalar.

⁵¹ Bununla birlikte, kısmi süreli çalışanların yoksulluk riskiyle ilgili olarak çalışmalar hane başına çalışanlarının varlığının, kısmi süreli çalışanların yoksulluk riskini önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. İstihdam esnekliği yoksulluk riskini artırmakta gibi görünmekle birlikte, esnek istihdamda bulunan birçok kişinin yoksulluktan uzak yaşaması dikkat çekmektedir. Bunun sebebi, belirli nedenlerle işgücü piyasasının bu kişilere daha az risk yüklemesi veya risklerin bu kişilerin hanehalkı veya kurumsal yapıdaki diğer faktörler tarafından hafifletilmesidir (Lehweb-Litzmann, 2012: 79).

Diğer taraftan kısmi süreli ve geçici olarak çalışanların işgücü piyasasındaki koşulları aynı olmayabilir. Geçici işler, ücretler ve istihdam istikrarı açısından daha sorunlu görünmektedir. Bu nedenle de yoksulluk risklerinin istihdamını niteliği ile daha güçlü bir şekilde ilişkilili olması ve kısmi süreli çalışanlara kıyasla daha şiddetli olması beklenmektedir (Lohmann & Marx, 2018: 152). Amuedo-Doranste ve Serrano-Padial (2010: 2-3)'a göre, geçici iş sözleşmesiyle çalışanlar artan bir şekilde yoksulluk riski ile ilişkilidir. Ayrıca geçici iş ilişkisi daha istikrarlı bir istihdama geçiş için bir basamak görevi görmediğinde yoksullukla daha güçlü bir şekilde ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte, geçici bir işten sürekli bir işe geçişler de yoksulluk riskini mutlaka azaltmamaktadır⁵² (Horemans, 2017: 150).

AB'de sürekli iş sözleşmesiyle çalışanların yoksulluk oranı 2008'de %5,1 ve 2022'de %5,2⁵³; geçici iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluk oranı 2005'te %10,8 ve 2022'de %12,2 olarak gerçekleşmiştir. Geçici iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluk riski ise Almanya, Danimarka, Fransa, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, İrlanda ve Türkiye'de AB ortalamasının üzerindedir⁵⁴. Her iki sözleşme türünde yoksulluğun -yıllar itibarıyla artış-azalış eğilimleri göstererek- arttığı gözlemlenmekte birlikte, geçici iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluğa maruz kalma riski daha yüksek görünmektedir (Tablo 4).

Tablo: 4
Seçilmiş Ülkelerde Çalışma Türüne Göre Çalışan Yoksulluğu (%)

		2003	2004	2007	2010	2013	2016	2019	2020	2021	2022
AB 28 / 27	Sürekli	:	:	:	5,2	5,5	5,8	5,9	5,4	5,3	5,2
	Geçici	:	:	:	13,3	14,9	16,2	16,2	14,9	13,0	12,2
Belçika	Sürekli	3,8	1,8	2,7	2,4	2,7	2,5	2,9	2,5	2,2	2,1
	Geçici	9,3	6,4	9,0	12,2	10,0	13,9	12,1	10,2	8,1	8,4
Danimarka	Sürekli	2,6	3,0	2,3	4,8	3,2	3,4	3,3	2,7	2,4	2,0
	Geçici	:	:	:	:	16,6	15,1	13,9	12,7	10,2	13,3
Almanya	Sürekli	:	:	6,2	5,7	6,6	7,0	6,3	6,6	6,2	4,7
	Geçici	:	:	12,7	16,2	17,0	20,5	15,8	18,8	14,7	12,2
İrlanda	Sürekli	3,9	4,3	3,1	1,5	2,6	3,0	3,5	4,9	3,1	3,3
	Geçici	15,1	10,1	7,1	4,2	6,9	11,1	4,6	9,3	10,9	14,8
Yunanistan	Sürekli	3,9	3,7	4,9	5,1	5,8	5,3	4,0	3,9	5,3	4,8
	Geçici	15,0	13,0	18,9	13,4	13,8	15,2	11,7	11,3	8,3	7,9

⁵² Belirli süreli sözleşme ile çalışanların, sürekli istihdama kıyasla, düşük ücretler ve işten ayrılma oranlarının yüksek olması nedenleriyle geçici işlerin çalışan yoksulluğuna maruz kalma riskini artırabileceği ortaya koyulmaktadır. Bununla birlikte belirli süreli işler, deneyimsiz ve vasıfsız işçilere görece daha iyi olabilecek bir işe geçiş için bir basamak olursa veya bireyin ikinci bir hane geliri kazanmasına yardımcı olursa yoksulluk olasılığının azaltılabileceği iddia edilmektedir (Amuedo-Dorantes & Serrano-Padial, 2009: 7).

⁵³ Sürekli iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluk oranı Avusturya, Birleşik Krallık, İspanya, İsviçre, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Türkiye'de AB ortalamasının üzerinde görünmektedir. Sürekli iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluk oranı, dönem içerisinde artış-azalış eğilimleri göstermekle birlikte dönem sonunda Yunanistan, İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Avusturya, Portekiz, İsveç, İrlanda, Norveç ve Birleşik Krallık'ta (görece daha az veya daha çok) yükselmiştir.

⁵⁴ Geçici iş sözleşmesi çalışanların yoksulluk oranı, dönem içerisinde artış-azalış eğilimleri göstermekle birlikte dönem sonunda İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz, Norveç, Birleşik Krallık ve Türkiye'de artmıştır. İspanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Avusturya, Portekiz, İsveç, Norveç ve Birleşik Krallık'ta hem sürekli hem de geçici iş sözleşmesi ile çalışanların yoksulluk riski daha yükselmiştir.

İspanya	Süreklili	:	5,1	4,8	5,5	5,4	6,2	7,4	6,3	7,4	7,7
	Geçici	:	13,0	12,2	15,2	17,5	20,9	22,0	18,4	21,6	18,2
Fransa	Süreklili	:	3,5	3,8	4,3	5,0	4,9	4,9	4,6	3,5	4,4
	Geçici	:	8,5	11,2	11,7	14,9	12,7	13,9	16,1	12,1	14,2
İtalya	Süreklili	:	5,7	6,2	6,7	7,2	7,5	8,2	7,7	8,1	8,5
	Geçici	:	15,2	18,2	19,4	20,4	20,5	22,5	15,4	21,5	16,2
Lüksemburg	Süreklili	6,5	7,8	8,6	8,9	8,9	9,0	10,3	10,4	12,0	11,1
	Geçici	8,7	16,3	14,8	19,8	23,1	22,7	27,6	25,7	23,8	15,1
Hollanda	Süreklili	:	2,9	2,7	3,3	3,7	3,3	4,1	2,9	2,4	
	Geçici	:	4,7	5,4	6,8	7,9	10,7	9,5	6,0	8,2	
Avusturya	Süreklili	5,5	6,2	5,2	6,2	6,8	6,6	5,8	5,5	5,3	7,2
	Geçici	9,0	8,4	8,2	14,5	13,5	14,1	15,5	15,1	14,0	11,0
Portekiz	Süreklili	:	6,7	5,2	5,1	5,5	6,6	7,2	6,1	7,9	7,1
	Geçici	:	12,9	10,0	7,4	11,7	13,5	12,4	10,3	12,6	19,4
Finlandiya	Süreklili	:	1,7	2,1	2,2	1,7	1,0	1,5	2,1	1,4	1,1
	Geçici	:	8,8	8,5	6,1	6,5	2,3	3,6	4,1	1,0	0,3
İsveç	Süreklili	:	2,9	4,1	5,1	4,5	3,9	4,1	4,2	3,4	4,2
	Geçici	:	12,0	16,3	19,8	18,9	17,7	20,1	23,4	18,3	16,9
İzlanda	Süreklili	:	3,8	4,4	4,5	3,3	4,5	:	:	:	:
	Geçici	:	12,9	8,2	10,6	10,7	9,7	:	:	:	:
Norveç	Süreklili	2,5	2,2	4,3	3,6	3,3	3,7	6,1	4,5	3,6	4,2
	Geçici	9,2	9,1	13,9	11,8	18,3	17,5	22,1	16,9	12,9	20,7
İsviçre	Süreklili	:	6,1	6,7	6,1	6,0	6,2	7,2	5,9	:	
	Geçici	:	15,9	9,5	11,8	11,5	11,1	11,5	11,7	:	
Birleşik Krallık	Süreklili	:	5,0	5,4	5,9	6,0	:	:	:	:	
	Geçici	:	9,0	6,5	8,0	12,0	:	:	:	:	
Türkiye	Süreklili	:	9,5	6,9	8,6	9,4	9,1	8,3	7,5	:	
	Geçici	:	25,2	25,2	26,9	27,6	22,5	22,9	26,9	:	

Kaynak: Eurostat, *EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument*, 21.10.2023.

Düşük ücretler de standart dışı çalışanlar için yoksulluk riskinin artmasına neden olmaktadır (Lohmann & Marx, 2018: 152). Düşük ücretli çalışma incelendiğinde, oranın 2006-2018 döneminde %15,73'ten %15,22'ye gerilediği görülmektedir. AB ortalamasında hem belirli süreli hem de süresi belirsiz iş sözleşmesi ile çalışanlarda düşük ücret oranı dönem içerisinde artış-azalış eğilimleri sonucunda azalmış olmakla birlikte, söz konusu azalmanın düşük olduğu ifade edilebilir. 2018 yılında süresi belirsiz iş sözleşmesiyle çalışanların düşük ücret oranı %12,77 iken, belirli süreli iş sözleşmesi ile çalışanlarda düşük ücretli olma durumu (%28,06) belirli süreli oranla iki kattan daha fazladır (Eurostat, 6.11.2023)⁵⁵.

Belirli süreli çalışanların düşük ücretli olma durumu ele alındığında, Hollanda (%37,12), Almanya (%35,05), Lüksemburg (%34,93), İrlanda (%30,72)'da düşük ücretli çalışma %30 üzerinde; Belçika (%28,7), Avusturya (%26,33), Birleşik Krallık (%25,16), Yunanistan (%25,46), Fransa (%23,98), İtalya (%20,43), İspanya (%20)'da oranı %20 üzerinde ve İsviçre (%18,78), Norveç (%18,38), Danimarka (%16,59), Finlandiya (%13,03) ve İsveç (%10,63)'te %10 üzerinde gerçekleşmiştir. Süresi belirsiz iş sözleşmesi ile düşük ücretli çalışanlar ise Yunanistan (%18,7), Almanya (%17,83), İrlanda (%17,23), Birleşik Krallık (%16,26), Avusturya (%14,01) ve İspanya (%12,7)'da AB ortalaması üzerindedir (Eurostat, 6.11.2023). Bu kapsamda belirsiz süreli iş sözleşmesiyle çalışanların düşük ücret

⁵⁵ Düşük ücretli çalışma oranı ülkeler özelinde incelendiğinde, artış-azalış eğilimleri yaşanırken dönem sonunda (İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, İzlanda, İsviçre ve Birleşik Krallık dışında) ülkelerin tamamında artmıştır. Almanya (%20,68), İrlanda (%19,65), Yunanistan (%19,65), Hollanda (%18,24), Birleşik Krallık (%16,98)'ta oran AB ortalamasının üzerinde olmakla birlikte, Avusturya (%14,75), İspanya (%14,33) ve İzlanda (%11,16)'da %10 üzerinde düşük ücretli çalışma gerçekleşmektedir.

ile ilişkisi birçok ülkede daha kuvvetli görünmekte ve düşük kazançlı çalışanlar çok daha yüksek bir çalışan yoksulluğu riski altında bulunmaktadır (Goerne, 2011: 25-6).

AB çalışan yoksulluğu göstergelerine göre istihdam yoksulluktan kurtulmak için bir çıkış yolu değildir. Standart bir istihdam ilişkisinden sapma kişileri artan bir şekilde yoksulluk riskine maruz bırakmaktadır. Kısmi süreli çalışanlar, tam zamanlı istihdamla ilişkili olanlardan daha olumsuz durumda iken, geçici iş sözleşmesi ile çalışanlara göre görece daha iyi durumdadırlar. Diğer bir ifadeyle, sürekli iş sözleşmesi veya tam süreli çalışanların yoksullaşma riskine göre kısmi süreli veya geçici iş sözleşmesi ile çalışmanın, çalışanları görece daha çok yoksulluk riskine maruz bıraktığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca standart ve standart olmayan çalışanlar arasındaki yoksulluk riski oranı farkı son yıllarda giderek artmıştır ve bunun başlıca nedeni standart dışı çalışanların yoksulluk riskindeki artıştır. Son olarak standart dışı çalışanların yoksulluk oranı, standart çalışanlara göre daha fazla farklılık göstermekte ve bu da standart dışı işlerin niteliğinin ülkeler arasında farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Lohmann & Marx, 2018: 153). Bununla birlikte, çalışan yoksulluğunda belirleyici olabilecek hanehalkının diğer özelliklerinin de mümkün olabileceğini kabul etmek gerekmektedir (Parlak & Ak, 2022: 130-133). Bu etkiye rağmen, neoliberal politikaların uygulanması sonucunda, esnekleşmeyle ortaya çıkan, kısmi süreli çalışma ve geçici çalışmanın, mevcut koşullar altında AB üyesi çoğu ülkede çalışan yoksulluğunu artırdığı anlaşılmaktadır. Bu süreçte, bir taraftan işsizliğe bağlı yoksulluk gözlemlenirken, diğer taraftan ise kuralsızlaştırmaya bağlı olarak da çalışanların yoksullaşması hızlanmıştır (Öcal & Kaya, 2019: 579).

6. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Çalışan yoksulluğu noktasında, küreselleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler, uluslararası rekabet, artan sermaye hareketleri, yoğunlaşan küresel rekabet, finansal hareketlerin serbestleştirilmesi, doğrudan yabancı yatırımların hızlanması gibi makroekonomik şoklar ile ulusal kurumsal yapılar arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Bu kapsamda, özellikle sanayileşmiş öncü ekonomilerde düşük vasıflı işgücüne yönelik talepte yaşanan düşüş ile yoksulluk arasında bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Uluslararası sermaye hareketliliklerinin artması ve emek yoğun üretimin diğer gelişen ülkelere kaydırılması, diğer bir ifadeyle sanayiden arınma, gelişmiş ekonomilerde düşük vasıflı işgücüne olan talebin azalmasına neden olmuştur. Ancak diğer taraftan hizmetler sektörünün genişlemesi ve yeni teknolojilerin kullanılması hem yüksek vasıf hem de düşük vasıf gerektiren sektörlerin oluşmasına sebep olarak ikili bir yapı oluşturmuştur. Söz konusu gelişmeler, düşük vasıflı işgücünün ücretleri üzerinde aşağı yönlü ve ücret eşitsizliği üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturmuş ve çalışanların yoksullaşması sürecinde etkili olmuştur. Diğer taraftan hem gelişmiş ekonomilerde hem de gelişmemiş ekonomilerde, deregülasyon, esnekleştirme, sendikasılaştırma vb. dönüşümler işgücü piyasasının yapısını etkileyerek, işçilerin ve sendikaların pazarlık gücünün azalması ve güvencesiz ve düşük ücretli kötü iş olgusunun ortaya çıkmasına neden olarak düşük ücretli ve düşük vasıflı işleri -gelişmiş ekonomilerde hizmet sektöründe- artırmıştır. Düşük ücretli çalışma ise tek başına bir neden olarak

yoksullukla doğrudan ilişkilendirilmese de diğer işgücü piyasası sorunları ile önemli ölçüde yoksulluk riskini artırmaktadır.

Nitekim günümüzde küreselleşme sürecinde ortaya çıkan ve karşılıklı etkileşim içinde olan birçok faktöre bağlı olarak üretim ve emek piyasalarında esnekleşme yönünde temel bir eksen değişikliği söz konusu olmuştur. Ancak yüksek işsizliğin, işgücü piyasasının katı olmasından kaynaklandığını ya da işgücü piyasasının esnek hale getirilmesinin işsizliği azaltmaya katkısının olduğuna yönelik kesin sonuçlar bulunmadığı, belirli durumlarda ise istihdam ve işsizlik üzerinde olumsuz sonuçlar çıkarabildiği ortaya konulmuştur (O'Higgins & Moscariello, 2017: 3, 17-18; Ferreiro & Gomez, 2018: 3-4, 26; Arestis et al., 2020: 295). Buna rağmen, sadece işgücü piyasasında esnekleşme uygulamasına bağlanamamakla birlikte, işsizlik oranlarında bir azalış söz konusu olmuştur. Ancak, işgücü piyasasını daha az ya da çok esnek hale getiren reformların işsizlik oranları üzerinden önemli bir etkisinin olmadığı, buna karşılık esneklik çabalarının geçici istihdamı artırma çerçevesinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, SDİ imkanlarında ortaya çıkan artış ve çeşitliliğin, bölünmüş bir işgücü piyasasına yol açabileceği görülmüştür.

Yeni iş olanakların oluşturulması ve istihdamı artırma girişimleri olmuştur. Ancak istihdam oluşturulurken, istihdamın niteliğinin ikinci planda kaldığı görülmüştür. Ayrıca işsizlik, ücretler üzerinde bir baskı oluşturarak, çalışanların yoksullaşması sürecini etkilemektedir. "Yedek İşçi Ordusu" olarak nitelendirilen (Marx, 1975) bu işsiz kesimin varlığı ve belirli dönemlerde yaygınlaşması, yüksek işsizlik dönemlerinde kısmi süreli ve geçici çalışmanın yaygın hale gelmesi üzerinden ücretleri etkilemektedir.

Bu çalışmada, SDİ'nin çalışanların gelirleri ve yaşam standartları üzerinde olumsuz etkileri olduğunu ve çalışanların yoksullaşma riskini artırdığını tespit etmek için işgücü piyasasının kuralsızlaştırılması ve esnekleştirilmesi, kayıt dışılık, güvencesizlik ve düşük ücret gibi noktalardan hareket edilmiştir. İşgücü piyasasının esnekleşmesi ile SDİ'nin ve güvencesizliğin artması ilişkilendirilmiştir. İşgücü piyasalarında esnekleşme düzenlemelerinin yaygınlaşmasının bir sonucu olarak ücretlerin baskı altına alınması ve istihdam güvencesinin tehdit altına girmesinin bir sonucu olarak eşitsizlik ve yoksulluğun arttığı genel olarak kabul edilmektedir. Esnekliğin yaygınlaştırılmasının, istihdam imkanlarını sınırlamakta, bireylerin gelişim olanaklarını zayıflatmak ve düşük ücretler yoluyla çalışanların yoksullaşması riskini artırmakta olduğu ifade edilebilir. Ancak düşük ücret oranı ile yoksulluk arasında mutlak bir ilişkinin olmadığı, hanehalkı bağlamında elde edilen kazançlar ve diğer sosyal transferin düzeyine bağlı olarak yoksulluk riskinin artıp azalabileceği ileri sürülmüştür. Buna rağmen düşük ücret oranının, diğer işgücü piyasası sorunları ile birleşerek çalışanların yoksullaşmasını hızlandırabileceği de ifade edilebilir.

Esneklik uygulamaları ile asgari ücretli ve daha az korumalı işlerin oluşturulması, bir taraftan işgücüne katılma oranını artırırken, diğer taraftan hem kısmi süreli ve hem de geçici iş sözleşmeleri ile çalışanlar için görece yüksek yoksulluk riski ile ilişkilendirilmektedir. Çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişki ise bu noktada istihdamın niteliği ile bağlı olarak görünür olmaktadır. Söz konusu ilişkinin sebepleri ortaya konulduğunda ise soruna

müdahale edebilmek daha uygulanabilir görünmektedir. Bu anlamda işgücü piyasasında esneklik uygulamalarının, kapsamlı refah politikaları ve güvence sağlayan, koruyucu ve güçlendirici işgücü piyasası politikaları ile desteklenmesi durumunda istihdam ve yoksulluk arasındaki ilişki üzerinde azalma yönünde olumlu etkileri olabilecektir.

SDİ türü olan esnek istihdam ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişki özelinde, kısmi süreli çalışma ve geçici iş sözleşmesiyle çalışmanın, işgücü piyasasına katılım konusunda eksiklikler olması nedeniyle gelir açısından görece olumsuzluklar ile sonuçlanabildiği ifade edilebilir. Ancak bu durumda, kişilerin refahları üzerinde etkili olabilecek refah özellikleri ve hanehalkı bağlamının sabit olarak kabul edildiğini ifade etmek gerekmektedir.

Çalışma süreleri ve iş sözleşmesi türüne göre çalışma ile yoksulluk arasındaki ilişki ele alındığında; sürekli iş sözleşmesi veya tam süreli çalışanların yoksullaşma riskine göre kısmi süreli veya geçici iş sözleşmesi ile çalışmanın, çalışanları görece daha çok yoksulluk riskine maruz bıraktığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan güvenceli esneklik konusunda başarılı bir örnek olarak nitelendirilen ve diğer AB üyesi ülkelerde de uygulanan Danimarka modeli çerçevesinde, örneğin Danimarka, Almanya ve Hollanda'da hem kısmi süreli hem de geçici iş sözleşmesi ile çalışanların görece daha yüksek bir yoksulluk riski altında olduğu ifade edilebilir. Politika yapıcılarının, işgücü piyasasındaki bu değişikliklere karşı dengeli ve çalışanların haklarını koruyan politikalar geliştirmeleri gerekmektedir. Güvenceli esneklik kavramı, işgücü piyasasında daha dengeli bir yaklaşımın temelini oluşturabilir, ancak uygulanabilirliği ve etkisi iyi bir şekilde düşünülmeli, istihdam esnekliği sağlarken, ücret ve sosyal koruma güvenliğinden ödün verilmemelidir. Bununla birlikte, işlerin, insana yaraşır nitelikte olacak şekilde düzenlenmesi durumunda sonuçları da farklı olabilir.

Çalışan yoksulluğu sorununun yaygınlaşması ve gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ile ulusal ve uluslararası kuruluşların tamamında araştırma ve politikaların gündemine yerleşmesi net bir şekilde istihdam oluşturulmasının yeterli olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, yeni iş alanları ve istihdam olanakları oluşturulurken, bu olanakların sosyal korumadan uzak, güvencesiz, istikrarsız ve haklara erişimi engelleyen olumsuz çalışma koşulları ve düşük ücretli olarak gerçekleşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu gelişmeler ise ekonomik ve sosyal kalkınmanın temelini sarsacak ve çalışanların hak ihlallerine maruz kalmasına neden olacaktır. Diğer bir ifadeyle, insana yaraşır nitelikte olmayan işler, istihdam sağlaması söz konusu olabilirken, aynı işler çalışanların yoksullaşması sürecini hızlandırabilmektedir. Dolayısıyla, çalışan yoksulluğu sorununun ortadan kaldırılabilmesi için mevcut yoksulluk ve istihdam politikaları yeterli görünmemektedir.

Ekonomik kalkınma ile sosyal kalkınmayı da hedefleyen kapsamlı, koruyucu ve güçlendirici ve hakların gerçekleştirilmesini merkeze alan farklı politikaların oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir. Çalışan yoksulluğu sorunu, istihdamın niteliği çerçevesinde sahip olduğu özelliklerle ilişkili bir şekilde gündeme gelmekte ve yaygınlaşmakta olduğu için, çözüm olarak istihdamın niteliğine odaklanan "insana yaraşır işler" gündeme

gelmektedir. Literatürde “İnsana Yaraşır İş” ve “İnsana Yaraşır İş Ülke Programı” olarak nitelendirilen kavram ve programlar ile insanlara sunulan -mevcut çalışma koşullarını düzenleyen- ya da gelecekte sunulacak işlerde çalışma koşullarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Böylelikle insana yaraşır iş yaklaşımı, ücretler ve çalışma yaşamındaki sosyal hakların iyileştirilmesine hizmet edebilecektir. Bu durum ise ekonomik ve sosyal gelişmenin birlikte gerçekleştirilebileceği bir dünya anlamına gelmektedir. Ancak günümüzde uygulanan neoliberal politikalar ele alındığında, bu politikalar ile işlerin insana yaraşır nitelikte düzenlenmesi arasında bir çelişki olabileceği ifade edilebilir. Bu çelişkinin nedeni olarak ise, bu yaklaşımın, işçilere sağlanan ekonomik ve sosyal hakları bir rekabet ve maliyet unsuru olarak görmesi gösterilebilir. Dolayısıyla, sermayenin kâr ve birikim sürecini önceleyen ve refah ve sosyal hakların gerçekleştirilmesini bir yük olarak kabul eden mevcut neoliberal hegemonya altında “insana yaraşır işlerin” oluşturulması ve teşvik edilmesi bir oksimoron oluşturmaktadır. Bu anlamda da hem ekonomik ve sosyal hem de siyasi olarak makro düzeyde yaklaşım ve politikaların, “insana yaraşır işleri” destekleyecek ve güçlendirecek şekilde dönüştürülmesi gerektiği ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Açıklalın, N. (2007), “Enformel Sektör ve Yoksulluk: Kentsel İşgücü Pazarı Üzerine Etkileri, İstanbul ve Gaziantep Örnekleri”, *Sosyoekonomi*, 6(6), 43-62.
- Aggarwal, A. & N. Kumar, (2012), *Structural Change, Industrialization and Poverty Reduction: The Case of India*, UN ESCAP, South and South West Asia Office, New Delhi-110016, India.
- Airio, I. (2008), *Change of Norm? In-Work Poverty in a Comparative Perspective*, Studies in social security and health 92, Kela Research Department, Finland: Helsinki.
- Amuedo-Dorantes, C. & R. Serrano-Padial (2010), “Labor market flexibility and poverty Dynamics”, *Labour Economics*, 17(4), 632-642.
- Anderson, A.S. & F. Nielsen (2002), “Globalization and the Great U-Turn: Income Inequality Trends in 16 OECD Countries”, *American Journal of Sociology*, 107(5), 1244-1299.
- Anderson, C.J. & J. Pontusson (2007), “Workers, worries and welfare states: Social protection and job insecurity in 15 OECD countries”, *European Journal of Political Research*, 46(2), 211-235.
- Andreß, H.-J. & H. Lohmann (2008), *The Working Poor in Europe: Employment, Poverty and Globalisation*, Cheltenham, UK and Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Arestis, P. et al. (2020), “Employment Protection Legislation and Labour Income Shares in Europe”, *Panoeconomicus*, 67(3 Special Issue), 291-308.
- Arısoy, B. & Z. Parlak (2022), “Standart Dışı Çalışma ve Diğer Çalışma Şekilleri”, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(5), 657-669.
- Arnold, D. & J.R. Bongiovi (2013), “Precarious, Indormalizing, and Flexible Work: Transforming Concepts and Understandings”, *American Behavioral Scientist*, 57(3), 289-308.
- Aykaç, M. & G. Murat (2023), “Dijitalleşme ve Emek Piyasaları”, içinde:G. Murat & S. Dursun (eds.), *Endüstri 4.0 ve Çalışma Hayatında Yeni Eğilimler* (43-85), İstanbul: Efeakademi Yayınları.

- Aykaç, M. (1996), "Esneklik ve Çalışma Hayatı", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, (Sabahaddin Zaim'e Armağan), İstanbul.
- Aykaç, M. (2021a), "Sosyal İçerme: Nezhir Bir Toplum Yolunda Kapılar Açmak", içinde: E. Yüksel-Oktay & Y. Çölgeçen (eds.), *Sosyal İçerme ve Dezavantajlı Gruplar* (1-16), İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aykaç, M. (2021b), "Küresel Salgın ve Sosyo-ekonomik Etkileri", içinde: N. Demircan-Çakar vd. (eds.), *COVID 19 Sürecinde Sosyoekonomik ve Politik Etkileri* (281-307), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Bakır, H. (2018), "Neo-liberalizmin Hegemonyası Altında Türkiye Emek Piyasası", *Çalışma ve Toplum*, 3(58), 1459-1480.
- Barbieri, P. & S. Scherer (2009), "Labour Market Flexibilization and Its Consequences in Italy", *European Sociological Review*, 25(6), 677-692.
- Bazillier, R. et al. (2014), *Employment Vulnerability in Europe: Is There A Migration Effect?*, <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01203755/document>>, 17.06.2023.
- Bercusson, B. (2009), *European Labour Law*, Cambridge, Cambridge: University Press.
- Blau, F.D. & L.M. Kahn (2002), *At Home and Abroad: U.S. Labor Market Performance in International Perspective*, New York: Russell Sage Foundation.
- Blossfeld, H.-P. et al. (2011), *Globalized labour markets and social inequality in Europe*, Basingstoke; New York: Palgrave Macmillan.
- BLS (2014), "A Profile of the Working Poor", *2012 BLS Reports*, March.
- Bodea, G. & E. Herman (2014), "Factors behind working poverty in Romania", *Procedia Economics and Finance*, 15, 711-720.
- Bosch, G. (2006), "Working Time and the Standard Employment Relationship", in: J.-Y. Boulin et al. (eds.), *Decent Working Time: New Trends, New Issues* (41-64), Geneva: International Labour Organisation.
- Boulin, J.-Y. et al. (2006), "Decent Working Time In Industrialized Countries: Issues, Scopes and Paradoxes", in: J.-Y. Boulin et al. (eds.), *Decent Working Time: New Trends, New Issues* (13-40), Geneva: International Labour Organisation.
- Brülle, J. et al. (2019), "Changing labour market risks in the service economy: Low wages, part-time employment and the trend in working poverty risks in Germany", *Journal of European Social Policy*, 29(1), 115-129.
- Bulut, A. (2023), "Informal Economy and Financial Development: The Role of Institutions", *Sosyoekonomi*, 31(55), 195-209.
- Çakır, Ö. (2009), "Avrupa Birliği'nde Güvenceli Esneklik ve Eğilimler", *Sosyoekonomi*, 10(10), 77-94.
- Canelas, C. (2015), "Poverty and informality in Ecuador", UNU-WIDER, *WIDER Working Paper* 2015/112, Finland: Helsinki.
- Canelas, C. (2019), "Informality and poverty in Ecuador", *Small Bus Econ*, 53, 1097-1115.
- Cantillon, B. (2011), "The paradox of the social investment state; growth, employment and poverty in the Lisbon Agenda", *Journal of European Social Policy*, 21(5), 432-449.

- Crettaz, E. & G. Bonoli (2011), "Worlds of Working Poverty: National Variations in Mechanisms", in: N. Fraser et al. (eds.), *Working Poverty in Europe A Comparative Approach* (46-69), Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Crettaz, E. (2011), *Fighting Working Poverty in Postindustrial Economies: Causes, Trade-Offs and Policy Solutions*, Cheltenham, UK and Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Crettaz, E. (2011a), "Working Poverty among Immigrants and 'Ethnic Minorities': Theoretical Framework and Empirical Evidence across Welfare Regimes", *MAPS Working Papers Series 3/2011*, University of Neuchatel.
- Crettaz, E. (2013), "A state-of-the-art review of working poverty in advanced economies: theoretical models, measurement issues and risk groups", *Journal of European Social Policy*, 23(4), 347-362.
- Crettaz, E. (2015), "Poverty and material deprivation among European workers in times of crisis", *International Journal of Social Welfare*, 24, 312-323.
- Daldal, Ş. (2010), *Kuralsız Kapitalizm Batağında Emek*, 1.Baskı, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- DiPrete, T.A. et al. (2003), "Work and pay in flexible and regulated labor markets: A generalized perspective on institutional evolution and inequality trends in Europe and the US", *WZB Discussion Paper*, No. SP I 2003-109, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), Berlin.
- Eichhorst, W. et al. (2010), "The Impact of the Crisis on Employment and the Role of Labour Market Institutions", *IZA Discussion Paper 5320*, Institute for the Study of Labor.
- Eißel, D. et al. (2014), *Welfare State at Risk Rising Inequality in Europe*, Springer International Publishing.
- Emmenegger, P. et al. (2012), *The age of dualization: the changing face of inequality in deindustrializing societies*, Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Eurofound (2017), *In-Work Poverty In The EU*, Publications Office of The European Union, Luxembourg.
- Eurostat (N/A), *EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC) Instrument*, <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 20.05.2023.
- Eurostat (N/A), *Involuntary Temporary Employment*, <<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/>>, 31.10.2023.
- Eurostat (N/A), *In-work at-risk-of-poverty rate by full-/part-time work - EU-SILC Survey*, <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 30.06.2023.
- Eurostat (N/A), *In-work at-risk-of-poverty rate by type of contract*, <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 30.06.2023.
- Eurostat (N/A), *Part-time employment as percentage of the total employment, by sex and age (%)*, <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 30.06.2023.
- Eurostat (N/A), *Part-time Employment*, <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/overview>>, 31.10.2023.
- Eurostat (N/A), *Part-time Employment, Involuntary*, <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/database>>, 30.12.2023.

- Eurostat (N/A), *Temporary employees as percentage of the total number of employees, by sex, age and citizenship (%)*, <<https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>, 30.06.2023.
- Eurostat (N/A), *Temporary Employment*, <<https://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/database>>, 31.10.2023.
- Evans, B.M. & S. McBride (2017), "The Austerity State: An Introduction", in: S. McBride & B.M. Evans (eds.), *The Austerity State* (3-21), University of Toronto Press.
- Ferreiro, J. & C. Gomez (2018), "Employment Protection and Labor Market Performance in Europe Union Countries during The Great Recession", *FMM Working Paper*, No. 31, Hans-Böckler-Stiftung, Macroeconomic Policy Institute (IMK), Forum for Macroeconomics and Macroeconomic Policies (FFM), Düsseldorf.
- Fraser, N. et al. (ed.) (2011), *Working Poverty in Europe A Comparative Approach*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gasparini, L. & L. Tornarolli (2009), "Labor informality in Latin America and the Caribbean: patterns and trends from household survey microdata", *Desarrollo y Sociedad*, 63, 13-80.
- Goerne, A. (2011), "A Comparative Analysis of In-Work Poverty in the European Union 15", in: N. Fraser et al. (eds.), *Working Poverty in Europe. A Comparative Approach* (15-45), Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gregory, M. et al. (2001), "Jobs for the skilled: how technology, trade, and domestic demand changed the structure of UK employment, 1979-90", *Oxford Economic Papers*, 53, 20-46.
- Güllü, G. (2021), *Seçilmiş OECD Ülkelerinde Karşılaştırmalı Emek Piyasaları Analizi*, 1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Gümüş, İ. (2020), "Esping-Andersen ve Refah Rejimi Tartışmaları: Teorik Bir Değerlendirme", *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1), 101-117.
- Gündoğan, N. (2007), *Yoksulluğun Değişen Yüzü Çalışan Yoksullar*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, NO.1727.
- Günther, I. & A. Launov (2012), "Informal Employment in Developing Countries: Opportunity or Last Resort?", *Journal of Development Economics*, 97(1), 88-98.
- Hacker, J.S. et al. (2013), "The Insecure American: Economic Experiences, Financial Worries, and Policy Attitudes", *Perspectives on Politics*, 11(01), 23-49.
- Halleröd, B. & D. Larsson (2008), "In-Work Poverty in a Transitional Labour Market: Sweden, 1988-2003", in: H.-J. Andreß & H. Lohmann (eds.), *The Working Poor in Europe: Employment, Poverty and Globalization* (155-178), Cheltenham: Edward Elgar.
- Halleröd, B. et al. (2015), "In-work poverty and labour market trajectories: Poverty risks among the working population in 22 European countries", *Journal of European Social Policy*, 25(5), 473-488.
- Harati, R. (2013), "Heterogeneity in the Egyptian Informal Labour Market: Choice or Obligation?", *Revue d'économie politique*, 123(4), 623-639.
- Harvey, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, New York: Oxford University Press.
- Hemerijck, A. & W. Eichorst (2009), "Whatever Happened to the Bismarckian Welfare State? From Labor Shedding to Employment-Friendly Reforms", *Discussion Paper No. 4085*, The Institute for the Study of Labor.

- Horemans, J. & I. Marx (2013), "Should We Care about Part-Time Work from a Poverty Perspective? An Analysis of the EU15 Countries", in: M. Koch & M. Fritz (Eds.), *Non-Standard Employment in Europe: Paradigms, Prevalence and Policy Responses* (169-189), Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Horemans, J. (2014), "Polarisation of Non-standard Employment in Europe: Exploring a Missing Piece of the Inequality Puzzle", *Social Indicators Research*, 125(1), 171-189.
- Horemans, J. (2017), "Atypical Employment and In-Work Poverty", *Ipswich Working Paper 1*, KU Leuven Research Institute For Work and Society, Belgium.
- Horemans, J. (2018), "Atypical employment and in-work poverty", in: H. Lohmann & I. Marx, (eds.), *Handbook on In-Work Poverty* (146-170), Edward Elgar Publishing, Inc.
- Horemans, J. et al. (2016), "Hanging in, but only just: part-time employment and in-work poverty throughout the crisis", *IZA J Labor Studies*, 5.
- ILO (2016), *Non-Standard Employment Around the World - Understanding Challenges, Shaping Prospects*, Geneva.
- ILO (2019), *Decent Work and Economic Growth*, <<https://www.ilo.org/global/topics/sdg-2030/goal-8/lang--en/index.htm>>, 26.5.2023.
- ILO (2019a), *World Employment Social Outlook-Trends 2019*, Geneva.
- ILO (2020), "World Employment and Social Outlook - Trends 2020", *Flagship Report*, ILO, Geneva.
- ILO (N/A), *Non-standard forms of employment*, <<https://www.ilo.org/global/topics/non-standard-employment/lang--en/index.htm>>, 26.01.2024.
- ILOSTAT (2018), *Status in Employment, ILO Modelled Estimates*, Nov. 2018, <<https://www.ilo.org/ilostat/faces/oracle/webcenter/portalapp/pagehierarchy>>, 10.4.2023.
- ILOSTAT, "Paid Employment vs Vulnerable Employment", *Spotlight on Work Statistics*, 3 June 2018.
- Jha, P. & P. Mishra (2022), "Persistent Vulnerabilities in the World of Work and Contemporary Capitalism: Some Reflections on India", *The Indian Journal of Labour Economics*, 65, 347-372.
- Kalleberg, A.L. (2000), "Nonstandard employment relations: Part-time, temporary and contract work", *Annual Review Sociology*, 26, 341-365.
- Kaya, S. (2019), "Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: Politikalar ve Öneriler", *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE.
- Kaya, S. (2022), "Avrupa Refah Rejimlerinde Çalışan Yoksulluğu: Birleşik Krallık, Almanya, İspanya ve İsveç Örnekleri", içinde: A.T. Öcal (ed.), *Yoksulluk Ekseninde Sosyal Politika: Güncel Sorunlar ve Tartışmalar* (1-37), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kazgan, G. (2012), "2008 Küresel Krizi: Nedenleri, Etik İlkeleri ve İktisat Eğitimi", *Discussion Paper*, No. 2012/98, Turkish Economic Association, Ankara.
- KEİG (2014), *Çalışma Yaşamında Eğretilik, Eğreti İstihdam ve Atipik İstihdam İlişkisi*, <<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02>>, 03.04.2023.
- Keller, B. & H. Seifert (2005), "Atypical Employment and Flexicurity", *Management Revue*, 3(16), 304-323.

- Keune, M. (2015), "Trade unions, precarious work and dualisation in Europe", in: W. Eichhorst & P. Marx (eds.), *Non-Standard Employment in Comparative Perspective* (378-400), Cheltenham: Edward Elgar.
- King, D. & D. Rueda (2008), "Cheap Labor: The New Politics of 'Bread and Roses' in Industrial Democracies", *Perspectives on Politics*, 6(02), 279-297.
- Kingdon, G. & J. Knight (2007), "Unemployment in South Africa, 1995-2003: Causes, Problems and Policies", *Journal of African Economies*, 16(5), 813-848.
- Koch, M. & M. Fritz (2013), *Non-Standard Employment in Europe: Paradigms, Prevalence and Policy Responses*, Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Koch, M. (2013), "Employment Standards in Transition: From Fordism to Finance-Driven Capitalism", in: M. Koch & M. Fritz (eds.), *Non-Standard Employment in Europe: Paradigms, Prevalence and Policy Responses* (29-45), Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Krueger, A. & J.S. Pischke (1997), "Observations and Conjectures on the U.S. Employment Miracle", *NBER Working Paper 6146*, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Lang, C. et al. (2013), "Atypical forms of employment contracts in times of crisis", *Working Paper 2013.03*, European Trade Union Institute.
- Larner, W. (2000), "Neo-liberalism, Policy, Ideology, Governmentality", *Studies in Political Economy*, 63(1), 5-25.
- Lehweb-Litzmann, R. (2012), "Flexible employment, poverty and the household", *Transfer: European Review of Labour and Research*, 18(1), 69-81.
- Liotti, G. & R.R. Canale (2020), "Poverty and Labour Market Institutions in Europe", *Panoeconomicus*, 67(3 Special Issue), 277-290.
- Liotti, G. et al. (2018), "Does Labour Market Flexibility Reduce Youth Unemployment in Time of Crisis? Evidence from Italian Case", *The Empirical Economics Letters*, 17(10), 1219-1226.
- Lloyd, A. (2018), *The Harms of Work-An ultra-realist account of the service economy*, Bristol: Bristol University Press.
- Loayza, N.V. et al. (2009), "Informality in Latin America and the Caribbean", *Policy Research Working Paper 4888*, World Bank.
- Lohmann, H. & I. Marx (2008), "The Different Faces of In-Work Poverty across Welfare State Regimes", in: H.-J. Andreß & H. Lohmann (eds.), *The Working Poor in Europe: Employment, Poverty and Globalisation* (17-46), Cheltenham, UK and Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.
- Lohmann, H. & I. Marx (2018), *Handbook on In-Work Poverty*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Lohmann, H. (2009), "Welfare States, Labour Market Institutions and the Working Poor: A Comparative Analysis of 20 European Countries", *European Sociological Review*, 25(4), 489-504.
- Mahiroğulları, A. (2012), "XXI. Yüzyıla Girerken Sendikacılık: Günümüzde Değişim, Dönüşüm ve Gelecek İçin Arayışlar", *Emek ve Toplum*, 1(1), 9-33.
- Maitre, B. et al. (2012), "Low Pay, in-Work Poverty and Economic Vulnerability: A Comparative Analysis Using EU-SILC", *Manchester School*, 80(1), 99-116.

- Marx, I. & B. Nolan (2014), “In-Work Poverty”, in: B. Cantillon & F. Vandenbergue (eds.), *Reconciling Work and Poverty Reduction: How Successful Are European Welfare States?* (131-156), Oxford: Oxford University Press.
- Marx, I. et al. (2012), “Can higher employment levels bring down relative income poverty in the EU? Regression-based simulations of the Europe 2020 target”, *Journal of European Social Policy*, 22(5), 472-486.
- Marx, K. (1975), *Kapital Birinci Cilt-Kapitalist Üretim Eleştirel Tahlili*, Alaattin Bilgi (çev.), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, P. (2015), “Theoretical Perspectives on the Political Behaviour of Temporary Workers”, in: *The Political Behaviour of Temporary Workers, Work and Welfare in Europe* (33-58), Palgrave Macmillan, London.
- Maurizio, F. (2020), “Market income inequality and welfare state redistribution in Europe: some facts and policy suggestions”, in: M.C. Marcuzzo et al. (eds.), *Economic Policy, Crisis and Innovation-Beyond Austerity in Europe* (133-149), London and New York: Routledge.
- Maurizio, R. (2012), “Labour informality in Latin America: the case of Argentina, Chile, Brazil and Peru”, *Working Paper 165*, Brooks World Poverty Institute.
- Metin, B. & M.M. Özyayın (2016), *Çalışma ve Refah*, 2.Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Millan-Smitmans, P. (2010), *Poverty and informal employment in Argentina*, <<https://www.bu.edu/econ/files/2012/11/dp208.pdf>>, 15.01.2023.
- Nelson, K. (2012), “Counteracting material deprivation: The role of social assistance in Europe”, *Journal of European Social Policy*, 22(2), 148-163.
- Nielsen, F. & A.S. Alderson (2002), “Globalization and the Great U-Turn: Income Inequality Trends in 16 OECD Countries”, *American Journal of Sociology*, 107(5), 1244-1299.
- O’Higgins, N. & V. Moscariello (2017), “Labour Market Institutions and Youth Labour Markets: Minimum Wages and Youth Employment Revisited”, *Working Paper No. 223*, ILO Employment Policy Department, Geneva.
- Öcal, A.T. & S. Kaya (2019), “Türkiye’de Çalışan Yoksulluğunu Önlemeye Yönelik Politikalar”, içinde: *Endüstri 4.0’dan Toplum 5.0’a Çalışmanın Geleceği: STK’lar ve Sendikalar*, 10. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı (577-594), Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi.
- Öcal, A.T. (2014a), “Avrupa Birliği’nde Uzun Dönemli İşsizlik Sorunu”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 1157-1176.
- Öcal, A.T. (2014b), “Güvenceli Esneklik Gündemi: 2008 Mali Krizi Sonrası Danimarka İşgücü Piyasası”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(1), 59-86.
- Ostry, J.D. et al. (2016), “Neoliberalism: oversold?”, *Finance and Development*, 53(2), 38-41.
- Parlak, Z. & S. Özdemir (2011), “Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 60(1), 1-60.
- Parlak, Z. & Y. Ak (2022), “Çalışan Yoksulluğu: AB ve Türkiye’de Durum Analizi”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13(1), 117-143.
- Pena-Casas, R. & M. Latta (2004), *Working Poor In The European Union*, European Foundation for The Improvement of Living and Conditions.
- Ritzer, G. & P. Dean (2019), *Globalization The Essentials*, Second Edition, Wiley Blackwell.

- Schwander, H. & S. Häusermann (2013), "Who is in and who is out? A risk-based conceptualization of insiders and outsiders", *Journal of European Social Policy*, 23(3), 248-269.
- Şenses, F. (2008), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, 4. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shipman, A. et al. (2018), *The New Power Elite Inequality, Politics and Greed*, Anthem Press.
- Sissons, P. et al. (2018), "Linking the sectoral employment structure and household poverty in the United Kingdom", *Work, Employment and Society*, 32(6), 1078-1098.
- Standing, G. (2009), *Work after Globalization*, Cheltenham: Edward Elgar.
- Swank, D.H. & J.C. Martin (2009), "The Political Foundations of Inequality in Post-Industrial Capitalist Democracies", *APSA 2009 Toronto Meeting Paper*, Available at SSRN: <<https://ssrn.com/abstract=1450184>>.
- Tangain, A.S. (2005), "Monitoring Flexicurity Policies in the EU with Dedicated Composite Indicators", *WSI-Diskussionpapier*, No.137.
- Taylor-Gooby, P. et al. (2015), "Can 'New Welfare' Address Poverty through More and Better Jobs?", *Journal of Social Policy*, 44, 83-104.
- Vogel, S. (2018), *Marketcraft: How Governments Make Markets Work*, Oxford: Oxford University Press.
- Vosvo, L. F. (2010), *Managing The Margins - Gender, Citizenship, and the International Regulation of Precarious Employment*, Oxford University Press.
- Webster, C. et al. (2016), "Informality, property rights, and poverty in China's 'Favelas'", *World Development*, 78, 461-476.
- Wegrzyn, G. (2018), "Structural changes in employment - opportunities and threats for the situation of women in the labour market", *Studia i Prace WNEIZ US*, 51(3), 301-312.
- Weil, D. (2014), *The Fissured Workplace: Why Work Became So Bad for So Many and What Can be Done to Improve It*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Whittaker, D.H. et al. (2020), *Compressed Development: Time and Timing in Economic and Social Development*, Oxford University Press.
- Yılmaz, M. (2019), "Neoliberal kapitalizmde istihdam ilişkilerinin dönüşen yapısı: Standart-dışı çalışma formlarının yükselişi", *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 1710-1734.
- Yücel, Y. & Ö. İzdeş (2017), "Gelişmekte Olan Ülkelerde 'İnsana Yakışır İş'i Ölçmek: Türkiye İçin Öneriler", *Ekonomik Yaklaşım*, 28(104), 1-37.

Aykaç, M. & S. Kaya (2024), "İşgücü Piyasasında Yaşanan Dönüşümler: Standart Dışı İstihdam ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisi", *Sosyoekonomi*, 32(62), 413-453.